

ODSJEK SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE

ULOGA PRIVATNIH VOJNIH KOMPANIJA U BORBI PROTIV
TERORIZMA I NJIHOV ZNAČAJ U NACIONALNOJ I
MEĐUNARODNOJ SIGURNOSTI
-magistarski rad-

Kandidat:

Hadžović Amer

334/2-SPS

Mentor:

Prof. dr. Azinović Vlado

Sarajevo, februar 2023.

SADRŽAJ

UVOD	3
1. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR RADA	5
1.1. Predmet istraživanja	5
1.2. Problem istraživanja.....	5
1.3. Ciljevi istraživanja.....	6
1.3.1. Naučni ciljevi istraživanja	6
1.3.2. Društveni ciljevi istraživanja	6
1.4. Vremensko i prostorno određenje istraživanja	6
1.5. Sistem hipoteza istraživanja	7
1.5.1. Generalna hipoteza istraživanja.....	7
1.5.2. Posebne hipoteze istraživanja	7
1.6. Metode istraživanja.....	8
2. POJAM TERORIZMA	9
2.1. Nastanak terorizma.....	11
2.2. Karakteristike terorizma.....	13
2.3. Faktori koji potiču terorizam kao oblik borbe	14
2.4. Poznate terorističke organizacije.....	16
2.4.1. Al-Kaida.....	19
2.4.2. ISIL	20
2.4.3. IRA	22
3. PRIVATNE VOJNE KOMPANIJE.....	24
3.1. Pojam i karakteristike privatnih vojnih kompanija	24
3.2. Nastanak, razvoj i krug djelovanja	27
3.3. Klasifikacija privatnih vojnih kompanija	29
3.4. Razlika između plaćenika/najamnika i privatnih vojnih kompanija	30
3.5. Zakonski i moralni okvir postojanja privatnih vojnih kompanija.....	32
3.6. Odnos državne vojske i privatnih vojnih kompanija	35
4. ULOGA PRIVATNIH VOJNIH KOMPANIJA U OČUVANJU NACIONALNE SIGURNOSTI	38
4.1. Zaštita ambasada	40
4.2. Obuka pripadnika oružanih snaga.....	41
4.3. Logističke usluge	42

4.4.	Podrška vladajućim strukturama	43
4.5.	Vojno-obavještajne usluge	44
5.	ZNAČAJ I ULOGA PRIVATNIH VOJNIH KOMPANIJA U RATU PROTIV TERORIZMA	45
5.1.	Uticaj privatnih vojnih kompanija na primjeru djelovanja u Mozambiku	50
5.2.	Najpoznatije vojne kompanije i njihov angažman u očuvanju nacionalne i međunarodne sigurnosti.....	51
5.2.1.	Blackwater	51
5.2.2.	DynCorp.....	54
5.2.3.	Executive Outcomes.....	56
5.2.4.	Wagner	58
5.3.	Prednosti i nedostaci privatnih vojnih kompanija	60
	ZAKLJUČAK.....	63
	LITERATURA	66
	IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA	70
	Potvrđujem:.....	70

UVOD

Sigurnost i zaštita nacionalnih interesa su najvažnije pitanje svake države. Jedan od osnovnih ciljeva svake države jeste zaštititi temeljne društvene vrijednosti od vanjskih ili unutrašnjih faktora koji je mogu ugroziti, te osigurati mir i slobodu svojih građana.

U periodu prije Hladnog rata dok je postojala blokovska podjela država, glavna prijetnja dolazila je od neprijateljskih država i saveza, dok je u periodu poslije Hladnog rata ovaj koncept napušten i jedna od najvećih državnih prijetnji postao je terorizam. Terorizam je pojava za koju sa pravnog i filozofskog stajališta ne postoji opće prihvaćena definicija, a odlikuju ga organizovano nasilje koje se izvršava nad neselektivnim žrtvama pri čemu iste nisu glavni cilj napada, već je cilj da se vlast zastraši i prisili na neku aktivnost i na taj način postigne politički ili društveni cilj terorističke organizacije. Teroristički napadi u SAD-u izvedeni 11. septembra 2001. godine pokrenuli su mnoge naučne rasprave i istraživanja o značenju fenomena sigurnosti u demokratskom društvu, kao i globalnu borbu protiv terorizma.

Nacionalnu sigurnost tradicionalno osigurava i organizuje država, odnosno javni sektor. Međutim, u zadnjih nekoliko godina dolazi do neminovne reformacije sigurnosnog sektora. Plaćenici, odnosno osobe koje učestvuju u oružanom sukobu radi finansijske koristi postoje od kada postoji i ratovanje, a kroz historiju su od individualnih plaćenika prerasli u poslovne subjekte, to jeste u privatne vojne kompanije, koje imaju karakteristike klasičnih komercionalnih kompanija i koje pružaju širok spektar sigurnosnih i logističkih usluga, kao i usluge direktnog učestvovanja u vojnim sukobima. Nakon završetka Hladnog rata znatno je smanjena opasnost od globalnog sukoba, te je broj pripadnika državnih oružanih snaga u većini država drastično smanjen. Potreba za vojnim angažmanom i dalje je postojala, posebno u oblasti borbe protiv terorizma, obzirom da je broj terorističkih napada konstantno rastao, naročito poslije 2011.godine. Na taj način stvoreni su uslovi za porast broja privatnih vojnih kompanija i njihovo angažovanje, kako bi se nadomjestili nedostaci legalne odnosno državne vojne sile.

U prvom djelu rada obrađen je pojam terorizma, sa osvrtom na neke od najpoznatijih terorističkih organizacija i neke od njihovih napada. Iza svake terorističke grupe stoji ideologija kojom se njeni članovi vode, a koja može imati vjerski, politički, društveni ili ekonomski karakter. Ipak cilj, terorističkih napada je skoro uvijek politički, gdje se nastoji postojeća vlast svrgnuti ili prisiliti na činjenje i davanje ustupaka terorističkim organizacijama.

U drugom djelu rada obrađen je pojam privatnih vojnih kompanija, te kroz nekoliko primjera najpoznatijih i najaktivnijih aktera na ovoj sceni, pojašnjen njihov značaj i uloga u međunarodnoj i nacionalnoj sigurnosti. Aktivnosti i uticaj privatnih vojnih kompanija, tokom posljednjih nekoliko decenija je sve intenzivniji. Ipak, ova oblast je još uvijek nedovoljno istražena i neprecizno definisana, posebno u pogledu zakonskog okvira koji se odnosi na djelokrug i način rada pripadnika privatnih vojnih kompanija. Na ovaj način stvoreni su povoljni uslovi za zloupotrebu pozicije, moći i sredstava kojima raspolažu privatne vojne kompanije. Sinteza privatnog i javnog sektora unutar oblasti sigurnosti otežava osiguranje poštovanja međunarodnih konvencija i zakona. Otvara se pitanje da li se privatne vojne kompanije zaista koriste sa ciljem očuvanja nacionalne i međunarodne sigurnosti ili se iskorištavaju kako bi se postigli politički ciljevi, iskoristili resursi pojedinih država ili stekla finansijska korist. Na primjeru nekoliko privatnih vojnih kompanija pojašnjeno je kakve posljedice ostaju iza privatnih vojnih kompanija nakon isteka njihovog ugovora i nakon realizacije zadataka. Također, navedeni su i pozitivni primjeri gdje privatne vojne kompanije nadopunjuju i potpomažu legalne vojne sile u segmentima gdje iste nemaju dovoljno resursa, kadrova ili znanja, te udruženo djeluju u borbi protiv terorizma i u očuvanju nacionalne sigurnosti. Evidentno je da privatne vojne kompanije predstavljaju nezaobilaznu komponentu u očuvanju međunarodne i nacionalne sigurnosti novog doba, te je stoga njihovo razumijevanje i definisanje područja rada zakonskim aktima neophodno.

1. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR RADA

1.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja ovog rada je značaj privatnih vojnih kompanija za nacionalnu i međunarodnu sigurnost, a posebno uloga privatnih vojnih kompanija u borbi protiv terorizma, kao jedne od najvećih prijetnji za sigurnost savremenog društva. Rad je teorijske prirode. Bavi se analizom same pojave terorizma i ideologije koja stoji iza terorističkih grupa. Također, u radu je analiziran pojam privatnih vojnih kompanija, te opisan njihov doprinos u očuvanju sigurnosti kroz različite aspekte njihovog djelovanja.

Naučnici koji se bave pojmom sigurnosti iz različitih teoriskih disciplina smatraju da se oblast istraživanja privatnih vojnih kompanija može shvatiti kao posebna oblast sigurnosnih studija, te da je ona usko povezana sa pravom, etikom, političkim naukama, historijom i sociologijom. Kao važan predmet proučavanja otvaraju mnoga pitanja vezana za međunarodne odnose, kao što su legitimna upotreba sile, uloga države u ratu i miru, uloga državnih i međunarodnih aktera u borbi protiv terorizma, zakonski i moralni oblik postojanja privatnih vojnih kompanija, ali i pitanje i da li njihovo angažovanje može potencijalno potkopavati državne institucije u zemljama u kojima su angažovane.

1.2. Problem istraživanja

Problem ovog istraživanja je u opravdanosti angažovanja privatnih vojnih kompanija. Da li privatne vojne kompanije koriste nacionalnu i međunarodnu borbu protiv terorizma kao tržište ili zaista doprinose nacionalnoj i međunarodnoj sigurnosti? Da li velike svjetske sile angažuju privatne vojne kompanije kako bi postigle svoje vlastite ciljeve ili ih zaista angažuju sa ciljem pomoći državama koje su prije svega politički i sigurnosno nestabilne? Da li je rad privatnih vojnih kompanija moguće regulisati pravnim aktima i kako ih razlikovati od plaćenika ili najamnika?

Da li se privatne vojne kompanije koriste kao sredstvo za globalnu borbu protiv terorizma, za održavanje postojeće vlasti u državi koja ih angažuje ili u pozadini postoje neki drugi motivi, kao što su iskorištavanje prirodnih bogatstava u zemlji u kojoj djeluju ili kao paravan za obavljanje različitih oblika kriminalnih radnji? Kakve posljedice ostaju iza privatnih vojnih kompanija nakon isteka njihovog ugovora i nakon realizacije zadataka? Da li finansijeri privatnih vojnih kompanija koji ih šalju u zemlje trećeg svijeta imaju za cilj da potpomognu sigurnosne strukture ili da se okoriste?

1.3. Ciljevi istraživanja

1.3.1. Naučni ciljevi istraživanja

Naučni cilj istraživanja jeste deskripcijom opisati pojavu privatnih vojnih kompanija i polazna saznanja o njihovom doprinosu za očuvanje nacionalne i međunarodne sigurnosti kroz borbu protiv terorizma. Istraživanje teme je kompleksno obzirom da je područje djelovanja privatnih vojnih kompanija još uvijek uglavnom neistražena tema i da veliki broj kompanija djeluje na tajnstven način, te postoji nedostatak primarnih izvora.

1.3.2. Društveni ciljevi istraživanja

Društveni cilj istraživanja je analizirati koristi i prednosti koje države stiču angažovanjem privatnih vojnih kompanija, te analizirati nedostatke legalne odnosno državne vojske i uzroke nastanka, kao i sve češćeg angažmana privatnih vojnih kompanija.

1.4. Vremensko i prostorno određenje istraživanja

Vremensko razdoblje koje ima fokus u ovom radu je period posle završetka Hladnog rata dakle poslije 1991. godine, obzirom da je upravo to prekretnica u postojanju privatnih vojnih kompanija i da su uslovi nastali nakon Hladnog rata, uzrokovali porast broja privatnih vojnih kompanija.

Međutim, privatne vojne kompanije nastale su znatno ranije. Sam angažman trećih lica postoji od kada postoji i država, ali prva privatna vojna kompanija koja je pružala usluge u današnjem komercijalnom obliku nastala je 1965.godine.

Što se tiče prostornog aspekta, u ovome radu fokus nije isključivo na jednoj geografskoj lokaciji, već su analizirane privatne vojne kompanije čija su sjedišta, kao i prostor djelovanja širom svijeta. Međutim bitno je istaći da privatne vojne kompanije uglavom dolaze iz država koje su velike svjetske sile poput SAD-a i Rusije, a prostor njihovog djelovanja je raznolik, od angažmana u matičnim državama do angažmana u slabije razvijenim i nestabilnim državama Bliskog istoka i Afrike.

1.5. Sistem hipoteza istraživanja

1.5.1. Generalna hipoteza istraživanja

Privatne vojne kompanije zloupotrebljavaju nacionalnu i međunarodnu borbu protiv terorizma koristeći je kao tržište za svoje usluge i postizanje vlastitih ciljeva ili ciljeva država i međunarodnih organizacija koje ih finansiraju i angažuju. Borba protiv terorizma je često paravan koji služi kao izgovor da se angažuju privatne vojne kompanije i da se putem njih dođe do prirodnih resursa ekonomski, politički i sigurnosno nestabilnih zemalja.

1.5.2. Posebne hipoteze istraživanja

- Djelovanje privatnih vojnih kompanija nije uvijek u službi borbe protiv terorizma i često se koristi kao paravan za iskorištavanje resursa države u kojoj su angažovane tj. njihovo djelovanje služi nacionalnim interesima država koje su angažovale privatnu vojnu kompaniju.
- Angažujući privatne vojne kompanije države i međunarodne organizacije prvenstveno štite svoje legitimne oružane snage.
- Diplomacija međunarodnih organizacija je doživjela neuspjeh u borbi protiv terorizma.

- Borba protiv terorizma postala je glavno tržište za privatne vojne kompanije.

1.6. Metode istraživanja

U ovom radu korištene su sljedeće naučne metode: metoda deskripcije, komparativna metoda, metoda dedukcije, metoda indukcije, te metoda analize sadržaja.

Metodom deskripcije bit će opisani osnovni pojmovi, kao što su terorizam i privatne vojne kompanije.

Metodom komparacije istaći će se sličnosti i razlike, prednosti i nedostaci upotrebe legalnih vojnih sila i privatnih vojnih kompanija.

Metodom dedukcije zaključivat će se od opštih spoznaja ka posebnim i pojedinačnim, kao što su opšte spoznaje o privatnim vojnim kompanijama i pojedinačni primjeri nekih od najpoznatijih kompanija.

Metodom indukcije polaziti će se od posebnih i pojedinačnih spoznaja ka općim.

2. POJAM TERORIZMA

Obzirom da u literaturi, kako sa pravnog tako i sa filozofskog stajališta ne postoji opće prihvaćena definicija terorizma, neke od pretpostavki za postojanje terorističkog dijela su: organizovano i namjerno nasilje sa ciljem izazivanje straha, odnosno zastrašivanje civilnog društva i narušavanje državnog poretka, nemoralna, nečovječna i nezakonita društvena pojava, okrutnost u načinu izvršenja terorističkog dijela, neselektivno biranje žrtava koje su vrlo često nevini civili.

„U pionirskom pokušaju da dođu do dogovorene, zajedničke definicije terorizma, znanstvenici Schmid i Jongman sa analizom sadržaja tada dostupnih određenja ovog fenomena utvrdili ključne riječi koje se u tim definicijama najčešće pojavljuju. Tako su se *nasilje* ili *sila* nalazili u više od 83 posto definicija, *politička motiviranost* u 65 posto, a *zastrašivanje* i *prijetnja* u 51 odnosno 47 posto definicija. *Psihički efekat* spominjao se u više od 41 posto slučajeva, *nepodudarnost između žrtava i stvarnoga cilja napada* prepoznata je u više od 37 posto definicija, dok je *planski, namjerni, predumišljajni, sistematski i organizirani* karakter terorizma naveden u 32 posto analiziranih definicija.“¹

Prema Schmidu i Jongmanu terorizam se definiše kao metoda kojom se „kroz ponavljanje akata nasilja, potiču strah i nesigurnost, a koriste pojedinci, skupine i države zbog netrpeljivosti, kriminalnih ili političkih razloga, i gdje, za razliku od atentata direktne mete nasilja nisu njegov glavni cilj. Neposredne žrtve nasilja biraju se iz ciljane populacije, uglavnom slučajno (nasumice) ili selektivno (kao mete s vrijednosnim ili simboličkim značenjem), a služe za generiranje poruke. Komunikacijski proces između terorista, žrtava i glavnog cilja koji se zasniva na prijetnji i nasilju, koristi se za manipulaciju glavnom ciljanom skupinom, koja tako postaje metom za zastrašivanje, iznudu ili skretanje pozornosti, ovisno o tome da li je se prvenstveno želi uznemiriti, prisiliti na nešto ili izložiti propagandi.“²

Pojmom terorizma bavi više nauka i disciplina, što znači da je samo definisanje pojma terorizma multidisciplinarno, a teroristički čin je obuhvaćen Međunarodnim krivičnim pravom.

¹ Azinović, Vlado, Uvod u studije terorizma, Sarajevo, 2012, str.13, 14

² Schmid, Alex; Jongman Albert, Political terrorism: A New Guide to Actors, Autors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature, New Brunswick, NJ:Transaction Books, 1988

Pored navedene definicije pojma terorizam, u nastavku su ponuđene još neke od općeprihvaćenih definicija:

Harmon definiše terorizma kao „namjerno i sustavno ubijanje, sakaćenje i ugrožavanje nevinih kako bi se u njih utjerao strah radi neke političke svrhe.“³

Cjetković smatra da je „terorizam je specifičan oblik agresivnog djelovanja protiv naroda, životne sredine i materijalnih dobara neke zemlje u miru i u ratu.“⁴

FBI definiše terorizam kao „nezakonitu upotrebu sile ili nasilja protiv ljudi ili imovine, sa ciljem da se zaplaši ili na nešto prisili neka vlada, civilno stanovništvo ili bilo koji segment vlade ili stanovništva, da bi se postigli neki politički ili društveni ciljevi.“⁵

Zemlje članice UN-a nisu se usaglasile oko definicije terorizma, što predstavlja prepreku za pokretanje značajnih mjera u borbi protiv terorizma.

Evropska unija definiše teroristička djela kao određena krivična djela koja se uglavnom sastoje od teških krivičnih djela počinjenih protiv osoba i imovine koja: s obzirom na njihovu prirodu ili kontekst, mogu ozbiljno oštetiti zemlju ili međunarodnu organizaciju, koja su počinjena sa ciljem: ozbiljnog zastrašivanja stanovništva; ili uvjeravanja Vlada ili međunarodnih organizacija da izvrše ili da se uzdrži od vršenja neke radnje; ili ozbiljno destabiliziraju ili unište temeljne političke, ustavne, ekonomske ili društvene strukture jedne zemlje ili međunarodne organizacije.

Jedna od operativno najčešće korištenih definicija terorizma, prisutna u brojnim normativnim aktima, je definicija američkog ministarstva spoljnih poslova (State Department). „Termin “terorizam” odnosi se na unaprijed smišljeno, politički motivisano nasilje nad neborbenim ciljevima koje čine subnacionalne grupe ili tajni agenti, a koje obično ima cilj djelovanje na određeni auditorijum. Termin “međunarodni terorizam” odnosi se na terorizam koji uključuje građane ili teritorije više zemalja. Termin “teroristička grupa” odnosi se na svaku grupu ljudi koja praktikuje međunarodni terorizam, ili koja rukovodi pod-grupama koje praktikuju međunarodni terorizam.“⁶

³ Harmon, Christopher C, Terorizam danas, Zagreb, Golden marketing, 2002, str 19

⁴ Cvjetković, Branko, Terorizam- sredstva i posljedice, Split, Kupola Laus, 2002., str. 35.

⁵ <http://www.fbi.publish/terror/terrusa.html>

⁶ http://ipf.rs/terorizam-kao-pretnja-globalnoj-bezbednosti-2/#_Toc438335497

Definicija terorizma u terenskom priručniku američke vojske je proračunata uporaba nezakonitog nasilja ili prijetnje nezakonitim nasiljem radi utjerivanja straha. Namjera mu je prisiliti ili zastrašiti vlade ili društva, te postići političke, vjerske ili ideološke ciljeve.

Različitost definiranja pojma terorizma uzrokovana je izmjenama koje su se dešavale tokom historije, ali ono što je neizostavno u svim ponuđenim definicijama je upotreba nasilja, izazivanje psiholoških posljedica (straha) i ciljevi koji su političkih, vjerskih ili ideoloških. Sam teroristički čin može biti isplaniran i počinjen od strane pojedinca, organizacije, države ili pripadnika tajnih ili specijalnih državnih službi, a nasilje može biti usmjereno ka osobama, imovini ili državi.

Terorizam možemo definisati i kao namjernu i smišljenu prijetnju ili upotrebu samog akta nasilja protiv civilnog stanovništva i imovine s namjerom da se ostvare politički ciljevi.

2.1.Nastanak terorizma

Termin „terorizam“ potiče od latinske riječi terror, terroris, preuzet u francuskom jeziku: terrorisme, terroriser, a označava strah, sredstva zastrašivanja, nasilja, do uništavanja vrijednosti i ljudskih života. Historijski se obično vezuje za jakobinsku diktaturu, kao i za Oktobarsku revoluciju u Rusiji (»crveni« i »beli teror«).

Terorizam kao fenomen pojavljuje se u različitim historijskim trenucima, na različitim geografskim lokacijama, sa različitom političkom, ideološkom i religijskom konotacijom.

Neki autori smatraju da je terorizam nastao kada i klasno društvo odnosno kada i država. Međutim, većina autora se slaže da terorizam vodi porijeklo od Francuske buržoaske revolucije, tačnije od jakobinske diktature, upravo zato što se pojam “terorizam” u današnjem značenju koristi počev od pada Robespjera.

Jedna od prvih terorističkih grupa, o kojoj postoje historijski podaci, pojavila se u 6.godini prvog stoljeća na prostoru Bliskog istoka. Zeloti su (grčki zelotes, pobornik, suparnik, sljedbenik, fanatik) bili židovski nacionalisti koji su se suprostavljali Rimskoj upravi nad Judejom. Vršili su terorističke aktivnosti po gradovima i zemljama Judeje ubijajući Rimljane i Židove koji su priznavali rimsku vlast.

U 11. stoljeću na području Irana pojavljuje se skupina plaćenih ubica Asasini ili Hashashini, koji su se koristili vjerskim učenjem. Nastojali su službenu politiku diktirati ubistvima - atentatima, ponekad uz samožrtvovanje. Za njih je bitno spomenuti da su uveli mučeništvo.

Od 13. do 19. stoljeća na području Indije bila je aktivna teroristička skupina pod nazivom Tagisi (eng.thug, nasilnik ili siledžija). Davili su svoje žrtve sa ciljem da ih na taj način žrtvuju Kaliju, indijskom bogu terora i razaranja. Britanci su eliminirali Tagise sredinom devetnaestog stoljeća.

Terorizam u obliku kakvom ga danas poznajemo prvi put se pojavljuje 1793.godine u Francuskoj. Francuski revolucionari pod vodstvom Robespiera, koji je bio jedan od vođa novonastele države, ubijali su neprijatelje revolucije i postavili diktaturu kako bi stabilizovali zemlju.

Robespierove pristalice smatrale su da se revolucija ne može sprovesti ukoliko se njeni protivnici ne zastraše. Vrhunac terora postignut je zakonom, kojim su navedenoj vladajućoj strukturi date ovlasti za oduzimanje slobode, a Revolucionarnom sudu mogućnost da bez branitelja, suđenja i svjedoka izriče smrt kao jedinu kaznu. „U prvih pedeset dana rada suda izrečeno je 1380 smrtnih presuda, a u čitavom razdoblju terora, koji je trajao nepune dvije godine ubijeno je 40 000 ljudi, dok ih je više od 300 000 bilo lišeno slobode. Nakon pada jakobinske diktature, ustvrđeno je da su krivci za teror, strahovladu i posljedice u tom razdoblju svega 22 osobe. U ovom primjeru može se očitovati jedno od osnovnih obilježja terorizma, koje se redovito ponavlja, a pokazuje da je teror oruđe manjine, koja u svom strahu, smatrajući ugrožene svoje interese, želi izazvati strah i paralizirati protivnike. Pri tome se ne mogu razlučiti pravi krivci ili oni koji to nisu.”⁷

Robespierova djela postavila su temelje modernim teroristima, koji vjeruju da će nasiljem ostavriti željeni politički cilj.

Međunarodni terorizam javlja se u 20. stoljeću, kada su otmice postale često korištena taktika. U ovom periodu počinju i teroristički napadi širom Evrope. Od terorističkog napada 11.09.2001. godine u SAD-u terorizam postaje sveprisutan, što je ubrzo za posljedicu imalo pokretanje globalne borbe protiv terorizma.

„Kroz povjest terorizam je bio jedan od oblika asimetrične ili nekonvencionalne borbe za postizanje političkih ciljeva kojim su se, najčešće, služili slabiji protiv jačih. Značenje riječi

⁷ <https://hrvatski-vojn timerizam-i-povijest-terorizma/>

postupno se mijenjalo. Isprava je korišten kao instrument vladavine za kojim su novouspostavljene revolucionarne vlasti posezale u obračunu s neprijateljima i ostacima svrgnutih režima. Nakon drugog svjetskog rata terorističkim su najčešćim označavane ekstremne ljevičarske skupine i nacionalnooslobodilački pokret.“⁸

Za razliku od perioda prije Hladnog rata kada je postojala blokovska podjela država i kada je glavna prijetnja dolazila od neprijateljskih država i saveza, u periodu posle Hladnog rata ovaj koncept je napušten i jedna od najvećih državnih prijetnji postao je terorizam.

2.2. Karakteristike terorizma

Autori koji se bave problematikom terorizma, u svojim djelima i u zakonskim aktima, kao osnovne karakteristike terorizma navode:

- Nasilje ili prijetnja nasiljem, odnosno sila kao vrsta terorističke aktivnosti,
- Izazivanje straha ili zastrašivanje kao psihološki efekat,
- Meta napada su civili i civilno društvo, kao namjeren izbor mete napada, ali izabrani su često metodom slučajnog odabira, a poruka koja se prenosi napadom nije namjenjena samo metama već širem auditoriju,
- Politički, vjerski i ideološki karakter kao krajnji cilj aktivnosti,
- Ciljano, planirano i organizovano djelovanje kroz metode, strategije i taktike izvođenja napada,
- Izvršitelji su pojedinac, grupa ili organizacija, pripadnici tajnih ili specijalnih državnih službi,
- Protivzakonito i društveno neprihvatljivo djelovanje.

⁸ Azinović, Vlado, Uvod u studije terorizma, Sarajevo, 2012, str.32

Holandski naučnici Alex P. Schmidt i Albert J. Jongman analizirali su 109 definicija terorizma i izdvojili 22 elementa, te procentualno izrazili njihovu zastupljenost u različitim definicijama:

1. Upotreba sile ili nasilja – 83,5%
2. Politički karakter – 65%
3. Izazivanje straha ili užasa – 51%
4. Prijetnja – 47%
5. Psihološki efekat i reakcija – 41,5%
6. Razlika žrtve i šire mete napada – 37,5%
7. Ciljano, planirano, organizovano djelovanje - 32%
8. Metod, strategija, taktika borbe – 30,5%
9. "Ekstranormalnost" kršenja prihvaćenih pravila, odsustvo humanitarnih razloga – 30%
10. Ucjena, prinuda i navođenje na poslušnost – 28%
11. Želja za publicitetom – 21,5%
12. Samovolja, bezličnost, nasumičnost, odsustvo diskriminacije – 21%
13. Žrtve, civili, neborci, nestrijelci, lica bez veze sa samom stvari – 17%
14. Zastrašivanje – 17%
15. Naglasak na nevinost žrtava – 15,5%
16. Izvršilac, grupa, pokret ili organizacija – 14%
17. Simbolička priroda, pokazivanje drugima – 13,5%
18. Nepredvidivost, neočekivanost pojave nasilja – 9%
19. Tajnost, prikrivenost – 9%
20. Ponavljanje niza ili kampanje nasilja – 7%
21. Kriminalni, zločinački karakter – 6%
22. Zahtjevi trećim licima – 4%.

2.3. Faktori koji potiču terorizam kao oblik borbe

„Terorizam je moralno opravdan i politički djelotvoran.“ Ova teza nastala je za vrijeme Francuske revolucije krajem 18. stoljeća, što predstavlja spoznaju da je terorizam način borbe za ostvarivanje

ciljeva. Zašto se pojedinci i skupine odlučuju za terorizam kao oblik borbe možemo posmatrati kroz politiku i političke ciljeve, ideologiju, religiju i ekonomiju.

Iako se uzroci terorizma najčešće klasificiraju kao što je prethodno navedeno, Christopher Harmon smatra „da je terorizam uvijek politički, čak i kada pokazuje druge motive, kao što su vjerski, ekonomski i društveni. Ali, iako svaki terorizam ima političku svrhu, treba ga svakako razlikovati tehnički i moralno od građanskog neposluha, drugih oblika građanskog nasilja ili revolucije, što su također političke pojave.“⁹

Najizraženiji politički ciljevi su svrgavanje, odnosno preuzimanje vlasti, održavanje postojeće vlasti i utjecaj na vlast kako bi se ostvarili određeni politički ciljevi. Međutim, činjenjem terorističkog djela krajnji cilj ne mora biti nužno preuzimanje vlasti u određenoj državi već prisiljavanje iste na činjenje i davanje ustupaka terorističkim organizacijama.

U periodu prije Drugog svjetskog rata terorizam kao oblik borbe bio je motivisan nacionalističkim separatizmom, dok prema Christopheru Harmonu „najvažnija pojedinačna činjenica o međunarodnom terorizmu od svršetka Drugog svjetskog rata nije obnavljanje nacionalističkog separatizma nego porast religijskih motiviranih terorista. Religija tradicionalno izvor nade, života i vrline, pobuđuje toliko duboke strasti da ponekad vodi u nasilni čin, u rat, pa i u terorizam.“¹⁰

Dragan Simeunović u svojoj knjizi navodi da „savremeni terorizam obuhvata ideološki motivisan terorizam, etnoseparatistički terorizam i vjerski fundiran terorizam. Vjerski fundiran terorizam dijeli na terorizam vjerskih sekta i terorizam fundiran na interpretacijama velikih religija“.¹¹

Teroristi, a posebno u vrijeme savremenog terorizma, koriste religiju kako bi legitimizirali, opravdali i promovisali korištenje nasilja za postizanje svojih ciljeva. Religija je usko povezana sa terorizmom, ali ona sama po sebi nije njegov uzrok, obzirom da svaka religija promoviše mir. Međutim terorističke skupine zloupotrebljavaju religijski sistem vrijednosti kako bi svoje sljedbenike ubijedili da je nasilje jedini način za uspostavljanje tog sistema. Dakle, dok se religija koristi samo kao opravdanje stvarne uzroke terorizma, prema Bilandžiću „treba potražiti u političkim, ekonomskim i socijalnim nepravdama i nezadovoljstvima. Nezadovoljstva i nepravde stvaraju osjećaj otuđenja, sociopolitičke marginalizacije i socijalnih frustracija, te su se počela

⁹ Harmon, Christopher C, Terorizam danas, Golden marketing, Zagreb 2002, str 19

¹⁰ Isto, str 50

¹¹ Simeunović, Dragan, Terorizam, opšti deo, Pravni fakultet, Beograd, 2009, str 196

izražavati kroz borbenu religijsku ideologiju. Time religija postaje dodatna dimenzija terorističkih sukoba.“¹²

Za izvođenje terorističkih napada potrebni su mali iznosi novca u poređenju sa njegovim rezultatima, što terorizam čini jeftinim sredstvom za ostvarivanje ciljeva.

Negativne posljedice terorizma su višestruke, a najviše pažnje se pridaje ljudskim žrtvama. Međutim, terorizam vrlo lahko može da dovede i do negativnih posljedica po ekonomiju države iz koje potiče, države u kojoj je počinjen, pa čak i države koja nije direktno uključena u sam teroristički akt. Terorističkim djelovanjem dolazi do političke nestabilnosti koja utiče na ekonomski rast i razvoj određene države i društva. Stoga je važno prepoznati ekonomske aspekte kako bi se spriječile ili ublažile posljedice.

Ekonomске i socijalne razlike pojedinaca i grupa kao što su siromaštvo, neprihvatljivi uslovi života, nedostatak obrazovanja, nedostatak političke slobode, neostvarene političke ambicije rezultiraju nezadovoljstvom i osjećajem odbačenosti, iz čega dalje proizilazi terorizam kao način utjecanja na promjene u političkoj i socijalnoj sferi.

2.4. Poznate terorističke organizacije

Evropska Unija vodi evidenciju pojedinaca i grupa koji su sudjelovali u terorističkim djelima na prostoru Evrope, ali i izvan nje. Na spisku su i pojedinci i grupe na koje se primjenjuju sankcije, kao što su zamrzavanje finansijskih sredstava, zabrana putovanja, pravosudne ili druge mjere. Spisak se ažurira svakih šest mjeseci.

„Osobe, skupine i subjekti dodani na popis mogu:

- uputiti zahtjev Vijeću za ponovno razmatranje predmeta na temelju popratne dokumentacije,
- osporiti odluku nacionalnog nadležnog tijela u skladu s postupcima na nacionalnoj razini,

¹² Bilandžić, Mirko, Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma, Plejada, Zagreb, 2010, str 95.

- ako se na njih primjenjuju mjere ograničavanja na temelju Uredbe Vijeća 2580/2001, osporiti odluku Vijeća pred Općim sudom.“¹³

Neke od najpoznatijih terorističkih organizacija su: Al-Kaida, ISIL, Boko Haram, ETA, IRA. U narednoj tabeli dat je prikaz 20 terorističkih grupa sa najvećim brojem napada u periodu od 2013. do 2017.godine.

Tabela 1: Teroristički napadi po grupama u periodu od 2013. do 2017. godine.¹⁴

Rb	Naziv terorističke grupe	Regija	Broj napada	Broj ubijenih osoba	Broj povrijeđenih osoba	Broj zarobljenih osoba
1	Talibani	Afganistan, Pakistan	4.675	19.537	20.796	4.559
2	ISIL	šikom svijeta	5.665	32.28	33.312	21.963
3	Boko Haram	Zapadna i centralna Afrika	1.634	16.108	7.575	2.828
4	Al-Shabaab	Istočna Afrika	1.619	4.594	4.172	2.011
5	Maoists	India, Nepal	1.102	541	518	904
6	Al.-Kaida	šikom svijeta	550	1.627	2.319	320
7	NR Donjeck	Ukrajna	259	821	584	166
8	Abu Sayyaf	Filipini, Malezija	240	111	253	303
9	Fulani extremist	Zapadna i centralna Afrika	223	1.135	184	65
10	Janjaweed	Sudan	203	256	249	213
11	Al-Nusrah Front	Zapadna Azija	195	1.781	1.298	704
12	NR Lugansk	Ukrajna	112	75	124	68
13	Garo National Liberation Army	Indija	103	45	59	54
14	Anti-Balaka Militia	Centralna Afrika, Kamerun	70	720	282	1.058
15	Lashkar-e-Jhangvi	Pakistan, Afghanistan	69	704	1.436	343

U odabiru terorizma kao obliku borbe, grupe ili organizacije za postizanje željenih ciljeva najčešće koriste diverzije, otmice ljudi ili zrakoplova, ucjene, ubistva poznatih ličnosti/ atentate itd. Terorističke organizacije u vršenju terorističkih akata često su potpomognute od strane nekih drugih država, a to se manifestuje kroz finansijsku pomoć, pomoć u organizaciji ili kroz pružanje zaštite. Na taj način države provode teror, ali sakrivaju od javnosti svoje prave namjere i ciljeve.

¹³ <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/fight-against-terrorism/terrorist-list/#terrorists>

¹⁴ <https://www.worlddata.info/terrorism/groups.php>

Većina terorističkih organizacija ustrojena je po modelu legalnih odnosno državnih oružanih snaga i jedna od njihovih karakteristika jeste vojni model ustroja. Međutim, njihovi teroristički napadi nemaju mnogo sličnosti sa akcijama koje izvode vojne jedinice, jer su njihove mete uglavnom civili koji nisu u mogućnosti pružiti otpor i braniti se. „Teroristi više vole napadati nevojene ciljeve-radi zaprepaštenja i iz psiholoških razloga, kao i zbog toga što su ti ciljevi nebranjeni i „sigurni“ za napad.“¹⁵

Od 1960. g. do danas bili smo svedoci bezbrojnih terorističkih napada, navešću samo neke:

- Guatemala, 1968 g. američki ambasador ubijen u atentatu;
- Nemačka, 1972. g. jedanaest izraelskih sportista ubijeno je na Olimpijadi u Münchenu;
- Holandija, 1975. g. otmica voza i jedanaestero otetih naftnih ministara;
- Libanon, 1983. g. nepoznate osobe vozeći kamione s eksplozivom izvršile su samoubilački napad na vojne baze američkih marinaca u Bejrutu;
- Škotska, 1988. g. avion kompanije Panam uništen je nad gradom Lockerbiea;
- Tokio, 1996. g. ispušten je otrovni plin sarin u podzemnu željeznicu;
- New York, 2001. g. oteta su četiri putnička aviona od kojih su dva udarila i srušila Tornjeve blizance, nebodere Svetskog trgovačkog centra;
- Madrid-Napadi u Madridu 11. marta 2004. (poznati i kao 11-M ili 11/3) bili su serija koordiniranih eksplozija bombi na sistem javnog željezničkog prevoza u Madridu, Španiji, koji su ubili 192 i ranili 2.050. Napadi se smatraju najtežim terorističkim zločinom na tlu kontinentalne Evrope u istoriji;
- Beslan-„Talačka kriza u Beslanu“ je naziv za jedan od najtežih terorističkih napada koji su pogodili Rusiju u njoj historiji. Počela je 1. septembra 2004. godine nakon što su čečenski teroristi zauzeli jednu školu a završila je 3. septembra 2004. napadom ruskih specijalnih jedinica. Poginulo je 344 ljudi, od čega 186 dece. Ovo je jedan od najkrvoločnijih terorističkih napada uopšte.

Načini terorističkih intervencija mogu biti raznovrsni, što se vidi iz navedenih primjera.

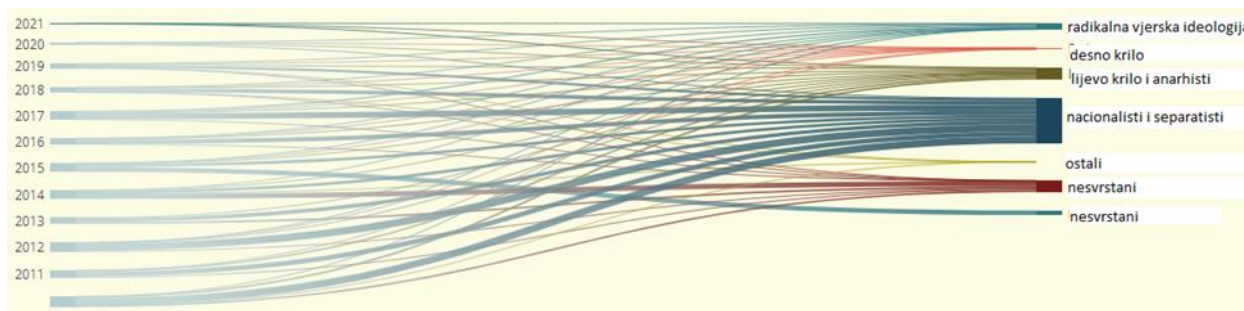
„Konkretno, terorističke akcije mogu se podijeliti u tri kategorije:

- otmice aviona, atentati i postavljanje bombi;

¹⁵ Harmon, Christopher C, Terorizam danas, Golden marketing, Zagreb, 2002, str 71

- teror koji sprovode vođe nad članovima svoje organizacije radi postizanja što veće poslušnosti i odanosti;
- akcije vezane uz finansiranje terorističkog delovanja kao što su pljačke banaka, iznuđivanje i ilegalna prodaja oružja, a u poslednje vrijeme tu se ubraja i trgovina ljudima i kompjuterski terorizam.“¹⁶

Na sljedećoj slici dat je prikaz terorističkih napada u Evropi prema njihovoj vrsti.

Slika 1. Teroristički napadi u Evropi prema tipu (izvor <https://www.consilium.europa.eu/en/eu-response-to-terrorism/>)

2.4.1. Al-Kaida

Al-Kaida (naziv potiče od arapske riječi al-Kā'idah što znači "baza"). Organizaciju su osnovali arapski mudžahedinski dobrovoljci koji se pridružili mudžahedinskom pokretu otpora iz vremena sovjetske invazije na Afganistan tokom osamdesetih godina. Ovu terorističku organizaciju najvećim dijelom su finansirale SAD, Pakistan i Saudijska Arabija. Utemeljitelj i prvi čovjek Al-Kaide bio je Saudijac Osama Bin Laden, kojem je iskustvo u Afganistanskom ratu, pristigli dobrovoljci i sva dešavanja vezana uz sovjetsku invaziju poslužilo kao osnova za formiranje Al-Kaide 1988. godine.

Dvojac Bin Laden i Ayamana al Zawahirija donijeli su fetvu u kojoj navode da je obaveza svakog muslimana ubijanje i borba protiv Amerikanaca i njihovih saveznika, bilo civila ili vojnika. Napadi na SAD i njihove objekte počeli su ubrzo nakon Bin Ladenove i Zawahirijeve fetve,

¹⁶ <http://www.centarzabezbednost.org/terorizam-osnove-i-nastanak/>

samoubilačkim napadima na američke ambasade u Keniji i Tanzaniji, a zatim samoubilački napad 2000. godine na ratni brod USS Cole, dok je brod američke mornarice uzimao gorivo u jemenskoj luci Adenu pri kojem je poginulo 17 američkih marinaca.

Najsmrtonosniji teroristički napad u historiji upravo pod vođstvom Osame Bin Ladena i Aymana al Zawahirija (koji postaje vođa Al-kaide nakon što su američke snage ubile Bin Ladena 2011.) je izvela ova teroristička organizacija 11. septembra 2001. godine u kojem je stradalo oko 3000 ljudi. Napad je izveden sa četiri putnička aviona od kojih je avion American Airlinesa udario sjeverni toranj Svjetskog trgovinskog centra u New Yorku, a dvadesetak minuta kasnije avion United Airlinesa udario je u južnu kulu. Treći avion sa 64 putnika otet je iznad Ohaja i udario je zapadnu stranu Pentagona, dok je četvrti avion sa 44 putnika letio u pravcu Washingtona, ali se srušio u polje u Pensilvaniji.

Nakon terorističkog napada 11. septembra 2001. godine Sjedinjene Američke Države sa svojim saveznicima pokreću globalni rat protiv terorizma.

2.4.2. *ISIL*

ISIL je skraćenica od engleskog naziva Islamic State of Iraq and the Levant, odnosno Islamska Država u Iraku i Siriji, a označava terorističku organizaciju i nepriznatu terorističku državnu tvorevinu, koju je osnovao Abu Musab al-Zarqawi.

Teroristička grupa je nastala kao militantska grupa čije su vođe i sljedbenici ekstremni sunitski fundamentalisti. Njihov cilj bio je prevlast nad teritorijom cijelog Iraka i Levanta, što uključuje i Libanon, Izrael te Palestinu, i uspostavljanje islamskog kalifata, odnosno islamske države koju bi prihvatili svi muslimani u svijetu. Na taj način osigurali bi religijski, politički i vojni autoritet.

Uspjeli su pod svoju kontrolu staviti velike regione u Iraku i Siriji, a 2014. godine proglasili su kalifat- To je u stvari samozvani kalifat, jer ga prihvata manjina muslimana.

Iako su u početku bili odani Al-Kaidi, nakon borbe za prevlast, ISIL i Al-Kaida su prekinuli svoje odnose 2014. godine jer ISIL nije želio da dijeli zonu uticaja. Zajednička karakteristika ove dvije

terorističke grupe jeste podržavanje radikalnog sunitskog islama, dok je razlika u tome što ISIL teži ka okupiranju što veće teritorije.

Pripadnici ISIL-a na području na kojem imaju vlast, uveli su zakone koji uključuju „smrtnu kaznu, mučenje i sakaćenje. Sprovode i politiku etničkog čišćenja manjinskog stanovništva, pod koje se ubrajaju Kurdi, Asirci i Jermeni. Takođe, progone i verske manjine – hrišćane, jezide i šiite.“¹⁷

Neki od načina finansiranja ove terorističke organizacije je putem „privatnih donacija iz Katara i Saudijske Arabije. Drugi izvori finansiranja ISIS-a su naftna polja na sjeveru Sirije kao i sustavne ucjene. Stručnjaci procjenjuju da teroristička skupina ima oko 10.000 boraca u svojim redovima. Ona posebno profitira od sukoba između sunitske manjine i šijitske većine u Iraku. Pridružuje joj se i veliki broj stranih boraca za islam i onih koji su prešli na islamsku vjeru.“¹⁸

ISIL je svojim sljedbenicima obećavao utopiju, stoga je imao veliki broj pristalica u područjima gdje je vladala politička nestabilnost i nepovoljna ekonomska situacija.

Zabilježeno je nekoliko slučajeva u kojima su oružane grupe sa sjedištem izvan Bliskog istoka, uključujući dijelove Afrike i jugoistoka Azije, preuzeli odgovornost za napade na civile i snage sigurnosti, i na taj način iskazali savezništvo sa ISIL-om. Iz UN-a je 2016. objavljeno „kako su najmanje 34 grupe iz cijelog svijeta iskazale vezu sa takozvanim „halifatom“.“¹⁹

Svoj teritorijalni vrhunac ISIL je dostigao 2015. godine. Koalicija predvođena SAD-om i Sirijske demokratke snage vodili su borbe protiv ISIL-a, koje su trajale 4 godine, a 2017. godine ISIL je poražen u Iraku i Siriji, dok su 2019. godine vođene borbe na posljednjim uporištima.

U jednom od intervjua za Atlantsku inicijativu, prof. dr. Vlado Azinović, profesor na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu i vodeći ekspert za terorizam u BiH navodi: „Takozvana Islamska država možda je administrativno razbijena, možda se komada i vojna struktura koja je uspostavljena na tom prostoru. Ali ideologija koja je nadahnula nastanak tog projekta je još živa i neće nestati tek tako, vojnim porazom ISIL-a.“²⁰

¹⁷ http://ipf.rs/terorizam-kao-pretnja-globalnoj-bezbednosti-2/#_Toc438335497

¹⁸ <https://net.hr/danas/svijet/popis-najopasnijih-teroristickih-grupa-u-svijetu-6f5bd156-b1c3-11eb-b607-0242ac130039>

¹⁹ <https://balkans.aljazeera.net teme/2019/3/23/anatomija-isil-nastanak-rast-i-pad>

²⁰ <https://atlantskainicijativa.org/intervju-profesor-fakulteta-politickih-nauka-u-sarajevu-vlado-azinovic-kada-pogledate-sta-se-dogada-u-svijetu-mislim-da-imamo-razloga-za-zabrinutost-i-strah/>

Najpoznatiji napad koji je učinila Islamska država u Europi je bio napad na francuski satirični magazin „Charlie Hebdo“ u januaru 2015. godine u Parizu koji je rezultirao ubistvom sedamnaest ljudi. Napadu je prethodila objava karikature poslanika Muhameda.

U novembru iste godine desio se još jedan napad gdje je „11 pripadnika ISIL-a usmrtilo je 130 civila i ranilo još 100 u serijama napada u Parizu, u Francuskoj. Individualni napadači i bombaši samoubice napali su koncertnu dvoranu, stadion, restorane i barove u Parizu. Par dana nakon napada, devet ISIL-ovih operativaca je ubijeno. Jedan od njih je bio u bjekstvu, a uhvaćen je u Briselu naredne godine. Francuski predsjednik izjavio je da su napadi planirani u Siriji i organizovani u Belgiji. „²¹

2.4.3. IRA

U pogledu terorističkog djelovanja i političkih kriza nakon Drugog svjetskog rata u Evropi, područja za koja se najčešće vezuje postojanje i djelovanje terorističkih organizacija su Sjeverna Irska (IRA) i Baskijska oblast u Španiji (ETA).

IRA – Irska republikanska armija, smatra se najstarijom terorističkom organizacijom u Evropi. Nastala je 1919.godine u Sjevernoj Irskoj, u sastavu političke organizacije SIENN FEI, čiji je glavni politički cilj separatizam, odnosno izlazak iz Kraljevstva Velike Britanije.

Sedamdesetih godina u Sjevernoj Irskoj je u sukobima između dvije zajednice u prosjeku godišnje ginulo tri stotine ljudi, a najteža godina sjevernoirskog sukoba bila je 1972. Te je godine s obje strane izvedeno 1300 bombaških i oko petsto oružanih akcija u kojima je ubijeno čak 467 ljudi, od čega 321 civila i stotinjak britanskih vojnika. Te godine, dana 30. siječnja, dogodio se najpoznatiji incident cijelog sjevernoirskog sukoba, kada su u Londonderryju britanski padobrancu ubili trinaest nenaoružanih katoličkih demonstranata i ranili više od 150 ljudi. Događaj je kasnije postao poznat kao „krvava nedjelja“. ²²

²¹ <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/islamic-state>

²² Hrabar, Sandra, Politički terorizam i ekstremizam u Zapadnoj Evropi u drugoj polovini 20.stoljeća, Sveučilište u Zadru, Zadar, str 282

Najpoznatija teroristička djela IRA-e su atentat iz 1979. godine na britanskog lorda Mount Battena, koji je ubijen sa još troje ljudi od postavljene bombe na čamcu prilikom ljetovanja u Sjevernoj Irskoj.

Drugo najpoznatije djelo ove organizacije jeste napad na hotel u Brightonu 1984. godine za vrijeme održavanja konvencije Konzervativne stranke, gdje je poginulo 5 ljudi od kojih su dvoje bili zastupnici Konzervativne stranke u parlamentu Velike Britanije.

U augustu 2005. godine IRA je objavila da će prekinuti oružanu borbu protiv britanskih vlasti od kada vlada primirje između katolika i protestanata, Velike Britanije i Sjeverne Irske. Međutim IRA nikada nije objavila da se povlači i da prestaje postojati.

3. PRIVATNE VOJNE KOMPANIJE

Glavnu ulogu u globalnoj borbi protiv terorizma zauzela je vojska SAD-a. Međutim postavlja se pitanje da li je upotreba legalne vojne sile najefikasniji način borbe protiv terorizma. Pojedini autori u svojim istraživanjima o prevenciji i borbi protiv terorizma navode da upotreba vojne sile nije najbolji metod borbe. Prof.dr. Azinović navodi da je Al-Kaida iz pokreta prerasla u ideologiju (alkaidizam), a ideju zasigurno nije moguće svladati uporabom vojske.

3.1. Pojam i karakteristike privatnih vojnih kompanija

Pod pojmom privatne vojne kompanije možemo smatrati „poslovni subjekat koji pruža sveobuhvatan niz usluga iz oblasti vojne službe, obezbeđujući strukturu, organizaciju i podjelu odgovornosti na način kako se to odvija u uobičajenom biznis okruženju. Njihovo djelovanje ne odvija se isključivo unutar okruženja u kojima vladaju ratni uslovi, već je u većoj mjeri vezan sa geografskim područjima na kojima se odvijaju sukobi, dok se samo mali dio njihovog djelovanja povremeno odvija u ratnim okruženjima. Njihove usluge najčešće koriste vlade država, ali vrlo često i druge grupe (državne ili međunarodne organizacije, interesne grupe, kriminalni karteli i dr) ili privatna lica.“²³

Neke od zajedničkih karakteristika privatnih vojnih kompanija su: „primarno, one su profitom vođene organizacije koje pružaju ekspertne (profesionalne) vojne usluge na globalnom tržištu. Njihove su usluge tijesno povezane s vođenjem rata – tradicionalno, ekskluzivnom ulogom redovitog vojnog osoblja/organizacija. Djelujući na visoko kompetitivnom svjetskom tržištu privatne vojne kompanije biraju svoje klijente, kao i usluge koje će pružati, u skladu s politikama kompanija, adaptirajući se zahtjevima tržišta. Pritom se koriste suvremenim poslovnim i upravljačkim tehnikama – od agresivnog oglašavanja i (re-)brandinga do outsourcinga.“²⁴

²³ Milošević, Nenad; Jukić, Jadranko, Privatne vojne i bezbjedonosne kompanije-zakonske, moralne i društvene implikacije, Vojna akademija, Beograd, 2017, str 162.

²⁴ https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/sigurnost_obrana/21.pdf

U svijetu postoje mnoge privatne vojne kompanije kojima se uglavnom priključuju ljudi skloni avanturizmu ili iz finansijskih razloga, iako u nekim primjerima se isti pozivaju na ideološke ili vjerske motive.

Kadrovi privatnih vojnih kompanija najčešće su bivši pripadnici specijalnih jedinica državnih oružanih snaga. Najčešći motiv za priključanje privatnim vojnim kompanijama su znatno veća novčana primanja u odnosu na državnu vojnu službu.

Privatne vojne kompanije su legalno registrirane i upisane u Registar poslovnih subjekata pri ovlaštenoj instituciji u državi u kojoj su osnovane.

Privatne vojne kompanije na tržištu nude vojne sposobnosti. Uglavnom su osnovane u najrazvijenijim državama svijeta. Imaju uspostavljene nacionalne štabove, razvijenu mrežu poslovnih kontakata i centre za obuku. U pružanju svojih usluga privatne vojne kompanije koriste se vojnom opremom, vojnim oružjem i vojnom taktikom. Djeluju širom svijeta i pružaju širok spektar usluga u kriznim područjima svijeta.

Možda je privatne vojne organizacije najbolje definirala Imke-Ilse Drews – „to su tvrtke koje nude vojne sposobnosti što ih tradicionalno osiguravaju regularne vojne snage. Vojne sposobnosti od posebne važnosti u ovom slučaju su mogućnosti i provedba borbenih operacija, osiguravanje vojnih savjeta i obuke, održavanje sistema naoružanja, prikupljanje i analiza obavještajnih informacija te logistička potpora regularnim vojnim snagama“.²⁵

Razvoju i povećanju broja privatnih vojnih kompanija doprinosi „porast nesigurnosti, potreba za zaštitom dobara, nepovjerenje u državne institucije, rast urbanizacije i strah od kriminala i terora.“²⁶

Nakon što su SAD pokrenule globalnu borbu protiv terorizma povećala se aktivnost privatnih vojnih kompanija, kao i potražnja za istim. Trenutno na prostorima gdje se aktivno vodi borba

²⁵file:///C:/Users/user/Downloads/1061172.Fenomen_privatnih_vojnih_organizacija_nezaobilazne_komponente_u_sukobima_21._stoljea%20(8).pdf

²⁶ Milošević, Nenad; Jukić, Jadranko, Privatne vojne i bezbjedonosne kompanije-zakonske, moralne i društvene implikacije, Vojna akademija, Beograd, 2017, str 161.

protiv terorizma angažovano je oko 20 privatnih vojnih kompanija, koje imaju na desetine hiljada pripadnika. Jedan od razloga za sve veći angažman privatnih vojnih kompanija možemo tražiti u činjenici da dolazi do smanjenja broja pripadnika profesionalnih oružanih snaga u državama širom svijeta.

Vlade država angažuju privatne vojne kompanije jer one pružaju neke vrste usluga jeftinije i efikasnije nego što bi to mogle osigurati državne oružane snage u istim uslovima za određene vrste poslova. Ipak angažovanje privatnih vojnih kompanija sa sobom donosi brojne pravne, političke, socijalne i humanitarne dileme.

„Ključna razlika između “tradicionalnih” plaćenika i PVK ogleda se u korporatizaciji vojnih usluga. PVK imaju utvrđenu (ne tek privremeno oblikovanu) organizacijsku strukturu, one su legalna tijela čije je poslovanje vođeno korporacijskim (ne tek individualnim) profitnim interesom, često su poslovno vezane uz tvrtke s djelatnošću izvan sigurnosnog sektora, regrutiranje novih pripadnika jest javno (često i visokospecijalizirano), spektar usluga koje nude nije ograničen samo na borbene, odabir klijenata orijentiran je u pravilu na podupiranje priznatih vlada/ izbjegavanje režima neprihvatljivih međunarodnoj zajednici itd., a međunarodno ih pravo, u mjeri u kojoj regulira njihov status, ne prepoznaje kao organizacije koje prakticiraju kriminalizirani plaćenički zanat.“²⁷

U pogledu primjene Ženevske konvencije plaćenici nemaju status borca i svaka država im može suditi kao kriminalcima. Za razliku od privatnih vojnih kompanija koje se svrstavaju u pravne osobe i ne mogu se izjednačiti sa individualnim plaćeništvom.

Neke od usluga koje pružaju PVK su:

1. Ofanzivne borbene operacije (povlačenje okidača)
2. Usluge sigurnosti naoružanih kompanija u nestabilnim državama prema privatnim klijentima
3. Usluge sigurnosti naoružanih kompanija u nestabilnim državama prema javnim i međunarodnim klijentima uključujući sporovođenje zakona i policijske operacije

²⁷ Smith, Eugene, *The New Condottieri and US Policy: The Privatization of Conflict and Its Implications*. Parameters, US Army War College, Carlisle, Pennsylvania, 2003, str 111,112.

4. Humanitarna zaštita, operacije i podrška
5. Vojno-obavještajne aktivnosti i savjetodavna funkcija
6. Razminiranje
7. Vojna i policijska obuka
8. Logistika i snabdijevanje u vojnim operacijama
9. Talačke situacije kao savjetnici i operacije spašavanja.“²⁸

3.2. Nastanak, razvoj i krug djelovanja

Od davnina su ljudi vršili razmjenu robe i različitih vrsta usluga, pa tako i borbenih sposobnosti. Još u starom vijeku, vladari su pojačavali svoje vojne snage iznajmljivanjem samostalnih plaćenika ili cijelih grupa vojnika. Može se reći da plaćenici postoje od kada postoji i ratovanje. Plaćenik označava osobu koja sudjeluje u oružanom sukobu isključivo zbog finansijskih interesa. Profesionalni vojnici također dobijaju naknadu za svoju službu, ali za razliku od plaćenika, pripadaju vojnoj sili svoje matične države. Dobrovoljci mogu da sudjeluju u oružanim sukobima van svoje države, ali za razliku od plaćenika to rade zbog ideoloških motiva.

Najstariji pisani tragovi o plaćenicima govore o civilizaciji Elam koja je nastanjivala područje današnjeg Irana, a bili su u službi sumerske dinastije Guteja. Plaćenici su postojali i u drevnom Egiptu, odakle datiraju najstariji pisani tragovi o tačnom broju vojnika i samih plaćenika. Perzijski car angažovao je grupu plaćenika iz Grčke poznatu kao „deset hiljadnika“. Trgovačke države su često koristile plaćenike, obzirom da su to bile države koje su imale novac, ali ne i dovoljno ljudstva za ratovanje. U vrijeme italijanskih polisa tadašanje vlasti su sklapale ugovore sa stranim vojnicima radi zaštite svojih interesa.

Tokom srednjeg vijeka plaćenici su se povremeno koristili. Zbog upotrebe novih oružja, plaćenici su postajali teško dostupni i mogle su ih priuštiti samo najmoćnije države. Švicarci su bili poznati po iznajmljivanju svojih vojnih bataljona.

²⁸ Adebajo, Adekeye; Chandra Lekha Sriram, *Messiahs or Mercenaries? The Future of International Private Military Services, International Peacekeeping*, London, 2000, str 129-144.

Tokom dvadesetog vijeka vlade mnogih zemalja koriste grupe plaćenika sa ciljem ostvarivanja svojih političkih i ekonomskih interesa. Na taj način izbjegavaju otvorene međudržavne sukobe i čuvaju državne vojne resurse.

Prva kompanija koja je pružala vojne usluge u današnjem komercijalnom obliku bila je kompanija WatchGuard International, osnovana od strane Davida Stirlinga i u koju su bili uključeni bivši pripadnici jedinice SAS. Ta kompanija je unajmljivana za obuku raznih vojski na Bliskom istoku.

Potpukovnik David Stirling bio je škotski oficir u britanskoj vojsci i osnivač Specijalne vazdušne službe. Bio je u aktivnoj službi tokom Drugog svetskog rata. Nakon pretrpljenih gubitaka na Bliskom Istoku, pri pokušaju da zauzmu Rodos, Stirling je bio uvjeren da bi zbog mehanizirane prirode rata mali tim visoko obučениh vojnika s prednošću iznenađenja mogao napasti nekoliko ciljeva iz pustinje u jednoj noći, te je iz te ideje nastala specijalna jedinica Special Air Service Brigade (SAS). Davidi Stirling je zajedno sa Johanom Woodhouseom 1965. godine osnovao privatnu vojnu kompaniju WatchGuard International, u koju su bili uključeni bivši pripadnici pomenute jedinice SAS. Kompanija WatchGuard International djelovala je na prostoru Bliskog istoka i Afrike, a unajmljivani su za obuku vojske i savjete u vezi sigurnosti. Također bavili su se organizacijom dogovora o prodaji oružja. Dovodi se u vezu sa neuspjelim pokušajem svrgavanja sa vlasti Muammara Gaddafija u Libiji.

Nakon završetka Hladnog rata nestala je opasnost globalnog sukoba te je drastično smanjen budžet većine državnih oružanih snaga i broj njihovih pripadnika, ali potreba za vojnim angažmanom i dalje je postojala, te je na taj način stvoren prostor za porast broja privatnih vojnih kompanija i njihovo angažovanje.

Nakon toga javlja se veliki broj sličnih kompanija („GAS“, „Unity resources group“, „Erinys“, „DynCorp“, „Executive Outcomes“, „Sandline International“, „MPRI“, „Blackwater“).

Nakon terorističkog napada na Svjetski trgovinski centar u SAD-u 11.septembra 2001.godine, dolazi do pojave globalnog rata protiv terorizma, što je zahtjevalo značajne vojne resurse, koje državne vojske nisu mogle obezbijediti, te su u narednom periodu privatne vojne kompanije dobile poseban značaj u borbi protiv terorizma. Broj pripadnika privatnih vojnih kompanija koji su učestvovali u američkim vojnim operacijama znatno se povećao.

U savremenom vremenu vojne grupe plaćenika su prerasle u moderne, efikasne, legalne i visokoprofitabilne kompanije, koje zapošljavaju civilno osoblje i upravljaju njime, imaju moderni korporacijski, organizacijski oblik i pružaju širok spektar vojnih usluga (borbenih, savjetničkih, sigurnosnih, obavještajni) različitim državnim i nedržavnim klijentima širom svijeta.

3.3. Klasifikacija privatnih vojnih kompanija

Klasifikacija privatnih vojnih kompanija i njihov krug djelovanja možemo analizirati prema uslugama koje ove kompanije nude. Neke od aktivnosti djelovanja privatnih vojnih kompanija su: borbene operacije ili direktno djelovanje u ratnim dejstvima, obuka vojnih jedinica i policijskih agencija, logistička podrška u zonama operacija, savjetodavne usluge i akcije spašavanja, deminiranje kao i vojno-obavještajni zadaci.

Borbene operacije ili direktno djelovanje u ratnim dejstvima je vrsta aktivnosti koje se izvode u direktnom kontaktu sa neprijateljskim snagama. Najpoznatije vojne kompanije koje se bave pružanjem ovakve vrste borbenih i taktičkih aktivnosti su: Blackwater, Executive Outcomes, Sandline, Kroll, Triple Canopy, Control Risks, ArmorGroup. Najčešći ofanzivni i defanzivni zadaci koje obavljaju privatne vojne kompanije su: osiguranje i pratnja VIP lica, osiguranje vojnih baza i pratnja vojnih konvoja, osiguranje diplomatskog osoblja i objekata u kojima takva lica borave u državama u kojima je politička situacija povoljna za izvođenje terorističkih napada, pomažu eliminirati paniku i uspostavljanje reda u vanrednim situacijama kao što su teroristički napadi, osiguranje naftni platformi, plinovoda, rudnika, kao i civilne zračne i morske luke.

Obuka vojnih jedinica i policijskih agencija je veoma bitna aktivnost privatnih vojnih kompanija (Blackwater, DynCorp, MPRI, Executive Outcomes, DFI International, Logicon). „Kao dio programa Opremi i obuču za VFBiH, MPRI je izradio kompletan sistem upravljanja vojnim personalom, napravljen prema onome koji se koristi u Vojsci SAD-a. VFBiH su dostavljene verzije kompletnih procedura i propisa za taj sistem na lokalnim jezicima, a predloženi sistem je sličan onome koji koriste vojne snage drugih država NATO-a.“²⁹

²⁹ Put u partnerstvo za mir; Izvještaj komisije za reformu u oblasti odbrane; Bosna i Hercegovina, 2003, str. 202

Vojno-obavještajna djelatnost privatnih vojnih kompanija su najčešća usluga koju pružaju korporativne organizacije i privatne vojne organizacije. „Obavještajne aktivnosti izrazito su rizična i osjetljiva komponenta mozaika odnosa između vojnih snaga (Pentagon) - civilnih struktura vlasti (State Department, ministarstvo obrane) - privatnih organizacija. Privatne vojne organizacije koje pružaju usluge obavještajnih aktivnosti za tu vrstu zadaća zapošljavaju bivše obavještajne časnike i analitičare vladinih agencija i privatnih korporacija.“³⁰

Kroz aktivnost vojno - obavještajne djelatnosti u sudjelovanju u borbi protiv terorizma privatne vojne kompanije koriste različite sisteme, metode i izvore prikupljanja informacija. Najčešće su to sljedeće metode prikupljanja informacija : ljudski izvori podataka - su osobe koje imaju informacije o objektima od obavještajnog interesa, elektroničko izviđanje - izvori podataka su razni izvori komunikacijskih signala, obradom slikovnih podataka kao što su satelitske snimke, bespilotne letjelice, također, zapošljavaju bivše obavještajne oficire i analitičare vladinih agencija i privatnih korporacija.

3.4. Razlika između plaćenika/najamnika i privatnih vojnih kompanija

Glavna razlika između plaćenika ili najamnika i privatnih vojnih kompanije jeste način kako se tretiraju u odredbama međunarodnog prava. Dok se privatne vojne kompanije posmatraju kao pravna lica i legalni subjekti, plaćenici se tretiraju kao civili i nelegalni akteri.

„Prema Prvom dopunskom protokolu Ženevskim konvencijama iz 1977. godine plaćenici nemaju status boraca nego im svaka država može suditi kao običnim kriminalcima. Međutim, kompanije su pravne osobe sa sasvim drugačijom prirodom djelovanja i osnivanja uzimajući u obzir specifičnu djelatnost kojom se bave i specifičan odnos s državom u kojoj se registriraju i u kojoj djeluju što utječe i na tumačenje članka 47. Dopunskog protokola.“³¹

Nakon Drugog svjetskog rata postojao je jedan kraći period u kojem je plaćeništvo bilo legalno, a najčešće su plaćenici bili angažovani na području afričkog kontinenta. Potom je različitim

³⁰ Mikac, Robert, Fenomen Privatnih vojnih organizacija: Nezaobilazne komponente u sukobima 21. stoljeća, str. 91

³¹ Duraković, Adnan, Plaćenici, privatne vojne kompanije i njihov tretman u međunarodnom pravu, str 2.

rezolucijama Ujedinjenih naroda i Organizacije afričkog jedinstva status plaćenika promijenjen i plaćeništvo je okarakterisano kao krivično djelo u međunarodnom kaznenom pravu.

Prema članu 47. Prvog dopunskog protokola Ženevske konvencije iz 1977. godine

1. Plaćenik nema pravo da bude borac ili ratni zarobljenik.
2. Plaćenik je svaka osoba koja je:
 - a) posebno plaćena lokalno ili u inozemstvu da bi se borila u oružanom sukobu;
 - b) koja stvarno direktno sudjeluje u neprijateljstvima;
 - c) koja ima motivaciju da sudjeluje u neprijateljstvima uglavnom sa željom za ličnim dobitkom i kojoj je od strane u sukobu ili u njeno ime obećana materijalna nadoknada znatno veća od one koja je obećana ili plaćena borcima sličnog ranga ili funkcije u oružanim snagama te strane;
 - d) nije državljanin strane u sukobu niti ima prebivalište na teritoriju koji kontrolira strana u sukobu;
 - e) nije pripadnik oružanih snaga u sukobu i
 - f) nije poslana od države koja nije strana u sukobu po službenoj dužnosti kao pripadnik njenih oružanih snaga.

Pored Ženevske konvencije pojam plaćenika definisan je i u brojnim drugim međunarodnim pravnim aktima na sličan način. Zajedničko stajalište je da plaćenici nemaju status zakonitih boraca i da im se predviđa izručenje ili suđenje u vlastitoj državi.

Pripadnici privatnih vojnih kompanija prilikom svog djelovanja moraju paziti na reputaciju svoje kompanije, te na moguće sankcije u skladu sa odredbama međunarodnog prava.

Da bi se određeno lice u međunarodnom pravu posmatralo kao plaćenik svi uslovi koji definiraju plaćenika moraju se dokazati, što je vrlo teško. Upravo to predstavlja problem u borbi protiv plaćeništva. Glavni faktori za dokazivanje plaćeništva su motivacija plaćenika za angažman, novčana naknada koju prima, strana državlјanska pripadnost. Ukoliko privatna vojna kompanija izbjegne jedan od ovih uslova onda se neće tretirati kao plaćenik.

Druga bitna razlika je što se plaćenici angažuju ad hoc i za tačno određeni sukob. Privatne vojne kompanije stvaraju se da bi djelovale na dugoročno i nisu vezane niti za jedan specifični sukob.

Treća razlika je što se plaćenici angažuju za sukob koji po prirodi ima karakter rušenja vlasti ili ugrožavanja teritorijalnog integriteta, dok je djelovanje privatnih vojnih kompanija usmjereno na podršku priznatim vladama.

Četvrta razlika je u spektru djelovanja. Plaćenici rade samo za jednog klijenta i pružaju samo jednu vrstu usluge, a to je uglavnom borba tj. oružani sukob. S druge strane privatne vojne kompanije imaju niz klijenta, niz veza i poslovnih odnosa, te pružaju širok spektar usluga među koje pored oružanih sukoba spadaju i sigurnosne i savjetodavne usluge. Dok su plaćenici fokusirani samo na borbu, privatne vojne kompanije često imaju i uloge u humanitarnim operacijama.

Peta razlika je u samoj strukturi. Plaćenici su uglavnom individue ili manje grupe bez jasne organizacije, dok su pripadnici privatnih vojnih kompanija zaposlenici u organizovanom, hijerarhijskom lancu. Za razliku od plaćenika koji su motivisani osobnim avanturizmom i novcem, koji kao takvi djeluju u anarhičnom okruženju, privatne vojne kompanije imaju tradiciju, organizacijske vještine, značajan broj zaposlenih, s jakim vezama u vladama i vojnim krugovima, ponekad i njihove produžene ruke prepoznate na tržištu takvih usluga i osnažene autoritetom država u kojima su osnovane da bi popunile praznine u njihovom djelovanju u novim uvjetima.

Šesta razlika je što je djelovanje privatnih vojnih kompanija javno i transparentno, kao i kod drugih legalnih kompanija, dok plaćenici sve više rade u „podzemlju“, a njihov uticaj i efikasnost su sve manji.

3.5 Zakonski i moralni okvir postojanja privatnih vojnih kompanija

Sa pravnog, poslovnog i etičkog aspekta privatne vojne kompanije zapošljavaju i upravljaju svojim pripadnicima, imaju moderan vojni, poslovni i organizacijski oblik te pružaju različite usluge (borbene operacije, obuka vojnih jedinica i policijskih agencija, logistička podrška, savjetodavne usluge, vojno-obavještajni zadaci) velikom broju različitih državnih i nedržavnih klijenata. „Uspion privatnih vojnih kompanija jedno je od istaknutih obilježja posthladnoratovske transformacije sigurnosnog sektora koji obuhvaća niz aktera, uključujući sigurnosne snage (vojne, paravojne,

policijske itd.), civilne institucije koje ih nadgledaju te druge državne institucije koje čine pravosudni i kazneni sustav.“³²

Privatne vojne kompanije često zapošljavaju plaćenike koje vlade često angažuju, ali se razlikuju po zakonu i načinu na koji registrovane vojne kompanije pružaju takve vrste usluga kako bi osigurale mir. „PVK posjeduju više zajedničkih obilježja – primarno, one su profitom vođene organizacije koje pružaju ekspertne (profesionalne) vojne usluge na globalnom tržištu. Njihove su usluge tijesno povezane s vođenjem rata – tradicionalno, ekskluzivnom ulogom redovitog vojnog osoblja/organizacija. Djelujući na visoko kompetitivnom svjetskom tržištu PVK biraju svoje klijente, kao i usluge koje će pružati, u skladu s politikama kompanija, adaptirajući se zahtjevima tržišta.“³³

U postojanju privatnih vojnih kompanija i njihovom zakonskom uporištu najviše se bave konvencije UN-a. Međutim mnogi autori koji se bave ovom problematikom navode da ne postoje u potpunosti usaglašeni međunaradni zakoni i standardi postojanja i djelovanja ovakvih kompanija. „Nedostatak praktične primjenjivosti Međunarodne konvencije protiv regrutiranja, uporabe, financiranja i obučavanja plaćenika ogleda se i u činjenici da je bilo potrebno dvanaest godina da bi bila ratificirana (uz potreban minimum od 22 zemlje) te da bi stupila na snagu, no među potpisnicama nema ni jedne veće zapadne sile.“³⁴

Pitanje učešća privatnih vojnih kompanija u mirovnim operacijama UN-a intezivirano je u toku i nakon sukoba na području bivše SFRJ, Ruande i drugim sukobima na području Afrike. U prilog angažovanja ovih kompanija u operacijama pružanja podrške miru i borbe protiv terorizma jeste primjer kompanije Executive Outcomes, koja je bila direktno vojno uključena u Angoli i Sierra Leoneu. Ova kompanija je pokazala sposobnost da pruži sve aspekte visoko obučene moderne vojske, manje profesionalnim vladinim snagama Sierra Leonea i Angole. Naime, Executive Outcomes je u početku obučavao vojsku Angole, a kasnije se borio u ime angolske vlade protiv

³² Bourne, Mike, Security Sector Reform and the Challenges and Opportunities of the Privatisation of Security, u: Lilly, D., von Tangen Page, M. (ur.), Security Sector Reform: The Challenges and Opportunities of the Privatisation of Security, Security and Peacebuilding Programme. International Alert, London, 2002, str. 13.

³³ Smerić, Tomislav; Sabol, Gabrijela, Privatne vojne kompanije, vojno poduzetništvo na početku dvadeset prvog stoljeća, str. 398

³⁴ Smerić, Tomislav; Sabol, Gabrijela, Privatne vojne kompanije, vojno poduzetništvo na početku dvadeset prvog stoljeća, str. 413

UNITA-e nakon što je odbila prihvatiti izborne rezultate 1992. godine, a ne dugo zatim je poražena od strane Executive Outcomes-a i vojske Angole.

„Zakonske osnove postojanja privatnih vojnih kompanija kao pravnih lica, znače da bi trebalo da budu predmet djelotvornog zakonodavnog nadzora i kontrole, kroz pravne regulative i procedure. Vrste aktivnosti koje zahtijevaju regulaciju uključuju:

1. vojni savjeti i obuka;
2. nabavka oružja;
3. logistička podrška;
4. usluge obezbjeđenja;
5. prikupljanje obavještajnih podataka i
6. usluge prevencije kriminaliteta.

Zakonodavstvo također treba da sadrži kriterijume na osnovu kojih će se ocjenjivati zahtjevi za izdavanje dozvola o tome da li aktivnosti između ostalog:

1. krše međunarodni embargo;
2. doprinose spoljnoj agresiji;
3. podrivaju ekonomski razvoj ili
4. ugrožavaju javnu sigurnost, red i mir.”³⁵

U pogledu gore navedenog možemo zaključiti da PVK moraju zakonski i legitimno doprinositi javnom redu i zakonu, te da moraju biti predmet sistema individualne i kolektivne krivične odgovornosti.

Za razliku od drugih usluga koje se pružaju na slobodnom tržištu, vojne i sigurnosne usluge koje pružaju private vojne kompanije su vrlo specifične i opasne, stoga ih ne možemo posmatrati kao običnu komercijalnu robu tj.uslugu, niti ih smiju regulisati same kompanije koje ih nude. Neophodni su međunarodni zakoni i regulative kojima će se regulisati ovaj dio tržišta. Države

³⁵ Chaloka, Beyani; Damian, Lilly, Regulating private military companies options for the UK Government, London, 2001. str. 7

moraju preuzeti odgovarajuće mjere za sprječavanje, istraživanje, kažnjavanje i pružanje efikasnih pravnih lijekova za posljedice nezakonitog ponašanja samih privatnih vojnih kompanija i njihovih pripadnika.

3.6. Odnos državne vojske i privatnih vojnih kompanija

Privatne vojne kompanije i državne oružane snage su u konstantnoj sprezi. Jedan od osnovnih uzročnika porasta broja privatnih vojnih kompanija je upravo smanjenje broja pripadnika državnih oružanih snaga do čega je došlo nakon završetka Hladnog rata. Ipak smanjenje broja vojnika nije značilo da nema potrebe za istim, već je uzrokovano smanjenjem budžeta namjenjenih za oružane snage. Sigurnosni sektor pretrpio je i niz drugih promjena, što je zahtjevalo da vojne sile postanu manjeg formata, da budu više usko specijalizirane, te da budu mobilne i sposobne za djelovanje u inostranstvu. Vojne operacije su postajale sve više rasprostranjene širom svijeta, a uslov mobilnosti je bio veliki izazov za nacionalne oružane snage, što je primoravalo vlade da angažuju privatne vojne kompanije. Pored toga privatne vojne kompanije se koriste i za edukaciju i obuku nacionalnih sigurnosnih snaga.

„Privatna vojna kompanija razlikuje se od regularne vojske onoliko koliko se i privatna firma razlikuje od državne institucije. Vojska postoji da bi služila interesima države, dok je cilj privatne kompanije profit. Samim tim, i povjeravanje osjetljivih poslova privatnim kompanijama, dijeljenje obavještajnih informacija sa njima može nositi velike rizike, jer kasnije one mogu da rade i za protivničku stranu.“³⁶

Neki autori smatraju da je uvođenje obaveznog vojnog roka jedan od načina da se smanji broj mladih osoba koje pristupaju privatnim vojnim kompanijama u potrazi za avanturizmom ove vrste. Ipak to nije primarni razlog njihovog pristupanja, već su nezaposlenost i nizak životni standard s jedne strane i primamljiva primanja koja nude privatne vojne kompanije s druge strane, česti motivirajući faktori. SAD nastoji zadržati svoje vojnike u državnoj službi povećanjem primanja, dok Velika Britanija dozvoljava jednu godinu pauziranja u državnoj službi, kako bi njihovi elitni vojnici mogli raditi za privatne vojne kompanije. Veliki broj zaposlenih u privatnim vojnim kompanijama su bivši elitni pripadnici državne vojske, koji su služeći državi prošli obuku i stekli

³⁶ <https://www.vreme.com/svet/ekspanzija-privatnih-vojski/>

iskustvo, a potom se priključili privatnim vojnim kompanijama. Privatne vojne kompanije dolaze u sukob sa političkim vlastima zbog lobiranja visoko rangiranih pripadnika, kojima nude pozicije u svojim kompanijama. Bivši pripadnici državne vojske su često su i osnivači kompanija, tako npr. Blackwater je osnovao bivši mornarički specijalac, a MPRI je osnovalo osam umirovljenih visokih vojnih oficira.

Upotrebom privatnih vojnih kompanija vlade smanjuju zabrinutost javnog mjenja zbog upotrebe sile i brigu zbog žrtava vojnih operacija, jer privatne vojne kompanije ne objavljuju podatke o žrtvama. U slučaju SAD-a, države koja najviše koristi usluge privatnih vojnih kompanija, ovo je posebno značajno, jer mediji objavljuju podatke o žrtvama, borcima SAD-a koji su stradali tokom borbi što zabrinjava javnost i nailazi na osude. Također SAD su dužne isplatiti odštetu porodici stradalog borca. S druge strane privatne vojne kompanije nisu dužne da objavljuju podatke o svojim stradalim zaposlenicima u javnosti, niti da isplaćuju odštetu, što unaprijed regulišu ugovorima sa svojim zaposlenicima.

Države angažuju privatne vojne kompanije kako bi nadomjestile nedostatke u svojim nacionalnim vojnim resursima, obzirom da privatne vojne kompanije nude svoje vještine kada država ne može priuštiti obuku ili nema dovoljno kadrova. Također zabilježeni su slučajevi u kojima su nove vlasti angažovale privatne vojne kompanije kako bi zamijenili državne vojne jedinice jer su iste bili lojalne prethodnoj vlasti.

U slučaju ratnog stanja državna vojska ima društveno i moralno opravdanje za upotrebu sile, za razliku od privatnih vojnih kompanija. „Za upotrebu vatrene moći posjeduju određeno normativno uporište, ali ne prema međunarodnim konvencijama i rezolucijama, nego jednostrano dodijeljenim odobrenjima, što dovodi do mnogih kontroverzi. Isto tako ne postoji ni regulativa o dopuštenom naoružanju, potrebnoj obuci i vještinama koje i organizacije i pojedinci trebaju posjedovati.“³⁷

Čest argument za angažovanje privatnih vojnih kompanije je stav da su finansijski isplativije od nacionalne vojske. Međutim njihova ekonomska isplativost je upitna. Dnevna naknada pripadnika privatnih vojnih kompanija se može kretati i do 1000 dolara. Smatra se da su privatne vojne

³⁷ Mikac, Robert, Fenomen Privatnih vojnih organizacija: Nezaobilazne komponente u sukobima 21. stoljeća, str 98

kompanije isplativije jer mogu angažovati jeftine kadrove i država ne mora snositi troškove smještaja, penzionog osiguranja, zdravstvenog osiguranja za razliku od državne vojske.

Prednosti koje privatne vojne kompanije nude u odnosu na državnu vojsku ogledaju se u mogućnosti brzog angažovanja, sposobnosti za brzo donošenje odluka obzirom da je izbjegnuta politička i birokratska procedura, posjedovanju kadrova koji su usko specijalizirani za određene zadatke.

Upotreba privatnih vojnih kompanija ima svoje nedostatke. Pripadnici državne vojske su motivisani dužnošću i patriotizmom, za razliku od pripadnika privatnih vojnih kompanija koji su motivisani zaradom i stoga imaju više ograničenja. Privatne vojne kompanije imaju svoju vlastitu organizaciju, ali ne podliježu državnom i demokratskom lancu komandovanja. Iako države potpisuju ugovor sa privatnim vojnim kompanijama nemoguće je ugovorom pokriti sve nepredviđene situacije. Privatne vojne kompanije imaju ograničen broj zaposlenih, dok državna vojska može izvršiti regrutaciju i povećati broj u slučaju potrebe.

Naredni statističkih primjer dobro pokazuje koliko je angažman privatnih vojnih kompanija postao sve češći u praksi. „U širem kontekstu pripreme i provedbe operacije Pustinjska oluja privatni je sektor sudjelovao u odnosu na redovite snage uključene u operaciju u omjeru 1:100 (jedan pripadnik privatnih vojnih organizacija u odnosu na 100 vojnika regularnih snaga). U operaciji Iraq Freedom 2003. godine, u odnosu na operaciju Pustinjska oluja 12 godina prije, omjer pripadnika privatnih vojnih organizacija u odnosu na redovite vojne snage udeseterostručen je i iznosi 1:10.“³⁸

Grizold smatra da je „granica između tipičnih vojnih zadataka povezanih s unutarnjom sigurnošću, pravnim poretom i osiguravanjem sigurnosti na granicama sve je manje očita. Možemo biti uvjereni da će se klasično shvaćanje oružanih snaga, popis njihovih tradicionalnih zadataka njihova organiziranost i doktrina upotrebe morati silno promijeniti ako se države i međunarodna zajednica budu htjele djelotvorno uhvatiti u koštac s kompleksnim prijetnjama sigurnosti.“³⁹

³⁸ Avant, Deborah, *The Market for Force; The Consequences of Privatizing Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005

³⁹ Grizold, Anton; Čehulić, Lidija, *Međunarodna sigurnost i NATO u novom svjetskom poretu*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2006.

4. ULOGA PRIVATNIH VOJNIH KOMPANIJA U OČUVANJU NACIONALNE SIGURNOSTI

Sigurnost i zaštita nacionalnih interesa su najvažnije pitanje svake države. Nacionalnu sigurnost tradicionalno osigurava i organizuje država, odnosno javni sektor.

Nacionalna sigurnost je širok pojam, za koji su mnogi autori ponudili svoje definicije. Barry Buzan, jedan od najvažnijih teoretičara nacionalne i međunarodne sigurnosti, ne definira sam pojam nacionalne sigurnosti već navodi elemente koji je određuju, na način da razlikuje „tri osnovne razine promatranja sigurnosti (individualna, nacionalna i međunarodna) i pet područja promatranja (vojno, političko, ekonomsko, socijalno i ekološko).“⁴⁰

Prema Grizoldu sistem nacionalne sigurnosti može se definirati kao „skup mehanizama koji imaju za cilj zaštititi temeljne društvene vrijednosti od mogućih vanjskih ili unutarnjih ugrožavanja, osigurati mir i slobodu svojih građana, te stvoriti mogućnosti za ostvarenje cjelovitog razvitka društva i uopće blagostanja svih pripadnika društvene zajednice“. ⁴¹

„Sigurnosne studije samo su jedno od problemskih područja koja u političkim, socioekonomskim i znanstvenim krugovima od kraja hladnog rata naovamo postaju predmet kritike i zahtijevaju ili napuštanje starih postavki i stvaranje novih, ili određeni stupanj preobrazbe i prilagodbe novim društvenim uvjetima. Iako se tradicionalizam uvelike zadržao i nakon hladnog rata, kao odgovor na takvu interpretaciju sigurnosti i globalne promjene u društvenim trendovima javljaju se nove ideje i pristupi sigurnosti u okviru različitih znanstvenih struja i škola mišljenja.“⁴²

Sigurnost je najteže postići u neuspjelim državama, tj. državama koje uopće ne nastoje da zaštite svoje građane, već vlade i same provode nasilje. S druge strane države koje posjeduju velika prirodna bogatsva, suočavaju se također sa izazovima osiguranja nacionalne sigurnosti budući da su na meti udara zbog svojih resursa. Obje vrste država teško odolijevaju problemima garantovanja

⁴⁰ Buzan, Barry, *People, States and Fear. an Agenda for International Security Studies in the Post-cold war era.* Colorado: Lynne Rienner Publisher, Boulder, 1991.

⁴¹ Grizold, Anton, *The concept of National security in the contemporary world,* International Journal on World Peace 11, 1994

⁴² Buzan, Barry; Hansen, Lene, *Evolution of International Security Studies.* Cambridge University Press, Cambridge UK, 2009

sigurnosti svojih građana u uslovima globalizacije te se javljaju „komercijalni operativci i nedržavni akteri koji imaju puno veću ulogu u obećavanju ili pružanju sigurnosti”⁴³

Da bi adekvatno odgovorila na terorizam kao oblik globalnog nasilja koje je sve prisutnije u društvu, država mora da osnaži i reformira sigurnosni sistem, jer je njena uloga u međunarodnoj sigurnosti i dalje primarna. Uz ostale prijetnje nacionalnoj sigurnosti kao što su građanski sukobi, organizovani kriminal, ekološke katastrofe, ekonomske i finansijske krize, krize izazvane pandemijama, javlja se i terorizam kao jedan od najopasnijih rizika modernog društva. U okruženju koje je izloženo svim navedenim rizicima i prijetnjama, nacionalna sigurnost je dodatno izložena problemu provođenja sigurnosnih politika. Kako bi se država adekvatno nosila sa sigurnosnim izazovima uspostavljeni su mnogi nacionalni i međunarodni akteri i organizacije koje se bave pitanjima sigurnosti i mira, kao što su privatne vojne kompanije.

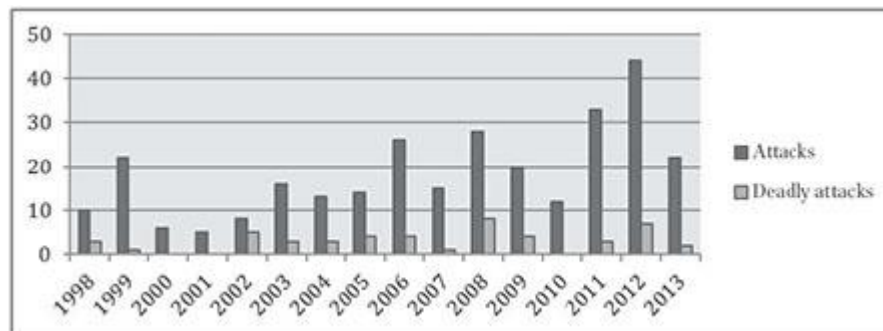
Nakon završetka Hladnog rata, novi izazovi i odgovori na te izazove pridonijeli su da privatne vojne kompanije postanu sastavni dio ugovora, sporazuma, operativnih radnji i zamisli, ali i najznačajnijih strateških dokumenata u području nacionalne sigurnosti. Države sve češće angažuju privatne vojne kompanije, čime one od ponuđača sigurnosnih usluga postaju integralni dio u provedbi nacionalne sigurnosti, a država postaje istovremeno i poslodavac i partner u izvršenju usluge tj. očuvanju nacionalne sigurnosti.

Sajko i Mikac u svom radu Privatizacija sigurnosti kao trend novog doba vide mogući problem u takvoj situaciji „jer takav odnos otvara prostor za kvalitetno, ali i manje kvalitetno obavljanje ugovorenih poslova od vitalnog nacionalnog interesa. Ukoliko je privatizacija, određenih do jučer, državnih funkcija učinjena zbog povećanja učinkovitosti i poboljšanja sustava nacionalne sigurnosti, tako nešto treba respektirati i pozdraviti, no ukoliko je privatizacija sama sebi svrhom kao dio neoliberalne političke orijentacije, ističemo zabrinutost takvim pristupom i to prvenstveno zbog: finansijske prirode poslovanja privatne industrije sigurnosnog sektora, realne mogućnosti provedbe dodijeljenih zadaća, upitne odgovornosti za postupke i eventualne propuste, mogućnosti nadzora i procesuiranja nepravilnosti, pravne i moralne odgovornosti država kod značajnijih prekršaja privatnog sektora.

⁴³ Loader, Ian; Walker Neil, *Civilizing Security*, Cambridge University Press, 2007, New York, str.2

4.6. Zaštita ambasada

Diplomatsko osoblje i objekti ambasada širom svijeta postali su česte mete terorističkih napada što je zahtjevalo uvođenje dodatnih sigurnosnih mjera. Na slici je prikazan broj napada na objekte američkih ambasada i američkog diplomatskog osoblja u periodu od 1988 do 2013 godine, gdje se može jasno uočiti tendencija rasta broja napada.

Slika 2. Broj napada na diplomatsko osoblje SAD-a

(izvor https://brill.com/view/journals/hjd/12/1/article-p27_2.xml?language=en)

Prema Bečkoj konvenciji obaveza zaštite diplomatskog osoblja prvenstveno pripada domicilnoj državi. Međutim velike svjetske sile su odgovorile na povećan broj napada angažovanjem privatnih vojnih kompanija. Tako npr. privatna vojna kompanija ArmorGroup je angažirana od strane britanske vlade za zaštitu ambasada širom svijeta. Ranije je tu ulogu imala Royal Military Police, ali zbog nedovoljnog broja kadrova i povećanog broja napada Velika Britanija je bila primorana iznaći nove načine očuvanja sigurnosti.

I druge države su usljed povećanog broja terorističkih napada počele angažovati privatne vojne kompanije u državama gdje su povećani rizici od istih. Tako je npr. Canadian Forces Military Police ranije osiguravala kanadske diplomate, dok je u periodu od 2006 do 2008. godine Kanada trošila milione dolara godišnje na angažman privatnih vojnih kompanija kako bi osiguravale ambasadu u Kabulu. Australija nije uopšte imala specijalno državno tijelo namjenjeno ovoj svrsi, te su angažovali privatne kompanije u Kabulu, Bagdadu, pa i kao zaštita ministru vanjskih poslova prilikom njegove posjete Libiji. Mnoge evropske države koriste privatne vojne kompanije za zaštitu ambasada u Afganistanu.

Nakon Drugog svjetskog rata SAD su povećale broj svojih ambasada širom svijeta, a nakon 11.septembra njihove ambasade postale su česta meta terorističkih napada. Na američkoj strani zadaću osiguranja diplomatskog osoblja vršile su države domaćini, a uz njih Marine Corps, dio legalne američke vojske. Međutim, njihova uloga je bila limitirana i fokusirana na zaštitu povjerljivih informacija, te se tokom historije njihova forma mijenjala. Od 2007. godine SAD angažuje privatne vojne kompanije, kao što je DynCorp, u 111 zemalja širom svijeta. Američki ambasador u Iraku izjavio je „Jednostavno ne postoji način na koji bi Biro za diplomatsku sigurnost SAD-a ikada mogao imati dovoljno stalno zaposlenog osoblja za sigurnosne funkcije u Iraku. Nema alternative osim putem ugovora.”

4.7. Obuka pripadnika oružanih snaga

Pripadnici privatnih vojnih kompanija su najčešće bivši pripadnici legalne/državne vojske koji su bili visoko rangirani u istoj, koji posjeduju izuzetna znanja i vještine. Pojedine privatne vojne kompanije posjeduju vojne kampove, moderne vojne poligone, najsavremeniju vojnu opremu, opremu potrebnu za obuku svih vrsta vojnih meta, odnosno vojnih ciljeva. S druge strane usljed smanjenja državnog vojnog budžeta u većini zemalja došlo je do restrukturiranja vojnog sistema i gubitka pojedinih vojnih poligona i sposobnosti. Obzirom da posjeduju sve potrebne resurse tj.znanje, opremu i novac, imaju savršene uslove za obuku kako svojih novih članova, tako i pripadnika državne vojske i policije. Privatne vojne kompanije se koriste za obuku, kao logistička podrška, za savjetodavne usluge, te strateške i administrativne ekspertize. Neke od kompanija koje pružaju usluge obuke su MPRI, Executive Outcomes, DFI International, Logicon, i Vinnell.

Jedan od primjera je obuka američke vojske koju provodi privatna vojna kompanija Blackwater. Obuka se odvija na poligonima u SAD-u, u Sjevernoj Karolini. Blackwater provodi obuku pripadnika mornaričke pješadije SAD-a za protuterorističku borbu širom svijeta. Razlog angažovanja privatne vojne kompanije krije se iza terorističkog napada na američki vojni brod USS Cole koji se desio u Jemenu 2000. godine, u kojem se pokazalo da marinci na brodu nisu prije odlaska u misiju prošli adekvatnu protivterorističku obuku i obuku iz rukovanja oružjem kojim se služe.

Pojedine privatne vojne kompanije su licencirane od strane State Departmenta i sklapaju ugovore s vladama slabije razvijenih ili nestabilnih država kao što su Nigerija, Tajvana i Ekvatorijalne Gvineje, gdje vrše obuku vojnika i reorganizaciju vojnih sistema kako bi potpomogli očuvanje nacionalne sigurnosti u tim državama. Pored navedenih MPRI je imao svoju ulogu u Hrvatskoj, Bugarskoj, Makedoniji, pa i u Bosni i Hercegovini. Nakon uspostavljanja Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995.godine prva faza obuke pripadnika Oružanih snage BiH bila je individualna osposobljenost u običnim zadacima, dok je druga faza obuke bila provedena pod okriljem američke privatne vojne kompanije MPRI, koja je bila zadužena za specijalističke sadržaje obuke, kao što su, alpinizam, borbeni drilovi, preživljavanja na vodi i operacije savlađivanja ekspertivnim metodama rijeke, vodenih prijelaza i slično. Jedan od zadataka MPRI-a bila je izgradnja zajedničkog logističkog sistema Vojske Federacije BiH. Ugovor je također obuhvatao i izgradnju objekata za obuku u Hadžićima i Livnu. Novac je obezbijedila američka vlada, kao dio paketa vojne pomoći.

4.8. Logističke usluge

Česta vrsta usluge privatnih vojnih kompanija je pružanje logističke podrške. Ta aktivnost podrazumjeva izgradnju i održavanje vojnih kampova, dostavu humanitarne pomoći, dostavu vode, hrane, goriva, lijekova, transport vojnih vozila, održavanje i upravljanje informatičkim, borbenim i komunikacijskim sistemima.

Jedna vrsta logističkih usluga koju pružaju privatne vojne kompanije je održavanje vozila, zrakoplova, te najmodernijih sistema naoružanja. „Privatne vojne kompanije bave se održavanjem sofisticiranih sistema naoružanja za najzahtjevnije ratne zrakoplove, kao što su B-2 bombarderi, F-117 nevidljivi lovac, Apache helikopteri, KC-10 zrakoplovi za punjenje goriva zrak - zrak, U-2 izviđački zrakoplovi i bespilotni Global Hawk izviđački zrakoplovi.“⁴⁴

⁴⁴ http://www.motherjones.com/news/feature/2003/05/ma_365_01.html.

Neke od privatnih vojnih kompanija koje nude logističke usluge su Halliburton, KBR, SAIC. Obzirom na obim vojnih akcija SAD-a, njihova vlada koristi logističke usluge privatnih vojnih kompanija za skoro sve veće angažmane.

Pored već pomenutih oružanih snaga, usluge privatnih vojnih kompanija sve više koristi i organizacija Ujedinjenih Naroda. Obzirom da ne raspolaže vlastitim oružanim snagama, u potpunosti je ovisna o resursima koje joj daju na raspolaganje zemlje članice. Kako bi ispunila svoju misiju, organizacija UN-a se često koristi uslugama i saraduje sa privatnim vojnim organizacijama. Tome u prilog ide podatak koji navodi Deborah Avant da je „svaka multinacionalna mirovna operacija provedena od strane UN-a od 1990. godine uključivala privatne vojne organizacije u provedbi operacija.“⁴⁵

4.9. Podrška vladajućim strukturama

U slučaju kada u nekoj državi dođe do smjene vlasti, a vojska ostaje odana prethodnoj vladajućoj strukturi, legitimna vlada može angažovati privatne vojne kompanije kako bi stabilizovali situaciju u svojoj zemlji. Također i u slučaju da pobunjenici narušavaju red i mir, te stvaraju sukobe i nemire suprotstavljajući se legitimnoj izabranoj vladi.

Takav slučaj desio se u Sjeverna Leone u 1995. godine. Pobunjenici i odmetnuti vladini vojnici provodili su teror nad civilnim stanovništvom (spaljivanje sela, kasapljenje ljudi, odsjecanje šaka, stopala i genitalija). Međunarodna zajednica se nije miješala u sukob. Predsjednik Sjeverna Leonea, kojega je postavila vojska, okrenuo se međunarodnom tržištu i angažovao kompaniju Executive Outcomes. U ugovoru je stajalo da Executive Outcomes, u zamjenu za 15 miliona dolara i koncesiju za kopanje dijamanata, neutralizira pobunjenike i zemlju vrati redu i zakonu. U roku od godinu dana, Executive Outcomes je stabilizirao državu u dovoljnoj mjeri da bi se mogli održati predsjednički izbori, prvi u posljednjih dvadeset osam godina.

⁴⁵ Avant, Deborah, *The Market for Force; The Consequences of Privatizing Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

4.10. Vojno-obavještajne usluge

Kao i u drugim vrstama usluga, i u slučaju obavještajnih usluga, usluga prikupljanja taktičkih vojnih obavještajnih podataka, privatne vojne kompanije u tu svrhu angažuju bivše obavještajne oficire, bivše vladine analitičare. Pružaju razne usluge u ovoj sferi, koje se kreću od obavještajnih usluga, satelitskog i zračnog izviđanja, fotografskog prikazivanja i tumačenja, obavještajne analize prikupljenih podataka, do psihološkog i informatičkog ratovanja.

Neke od privatnih vojnih kompanija koje su poznate po pružanju obavještajnih usluga su Titan i CACI, a neke od država koje koriste ovu vrstu usluga su SAD, Rusija i Kanada.

Obavještajne usluge su najrizičniji aspekt djelovanja privatnih vojnih kompanija. Povjeravanje osjetljivih poslova i obavještajnih informacija privatnim vojnim kompanijama može nositi velike rizike, jer kasnije one mogu da rade i za protivničku stranu, prodaju povjerljive informacije, zloupotrijebe ih i slično, umjesto da rade u svrhu očuvanja nacionalne sigurnosti zbog čega su prvobitno angažovane. „U praksi se pokazalo i da je veoma teško ostvariti punu kontrolu nad njihovim radom. Zakonodavstvo i nadzor, bar u slučaju SAD koje najviše i koriste njihove usluge, nisu išli u korak sa vremenom i praksom, bez odgovarajućih pravila, pa se uglavnom reagovalo kada se pojavi neki problem.“⁴⁶

Primjer usluge obavještajnog prikupljanja i obrade informacija jeste „Total Intelligence Solutions“ koji su osnovali Cofer Black i Robert Richer 2007. godine. Cofer Black bio je potpredsjednik kompanije Blackwater, imao je 28 godina iskustva u CIA-noj upravi za operacije, završio je svoju karijeru u CIA-i kao direktor protuterorističkog centra. Robert Richer je bivši pomoćnik zamjenika direktora za operacije u CIA-i. Ovaj koncept podrazumjeva metodologiju obavještajnog prikupljanja informacija i analitičke vještine CIA-inih operativaca direktno onima koji su u mogućnosti platiti takve usluge. Total Intelligence Solutions upravlja rizicima, procjenjuje prijetnje i ranjivost, prikuplja podatke, pruža usluge fizičke i informacione sigurnosti.

⁴⁶ <https://www.vreme.com/svet/ekspanzija-privatnih-vojski/>

5. ZNAČAJ I ULOGA PRIVATNIH VOJNIH KOMPANIJA U RATU PROTIV TERORIZMA

Brzina i efikasnost je fenomen u modernom svijetu kojim pojedinci, države, međunarodne organizacije, ali u puno većoj mjeri privatni sektor pokušavaju postići uz minimalan utrošak vremena i novca. Kao rezultat ovakvih potreba, stvoren je prostor za djelovanje privatnih vojnih kompanija u oblasti sigurnosti, pružanja vojnih usluga i borbe protiv terorizma. Privatne vojne kompanije imaju svoju ulogu od lanca snabdijevanja i logistike do borbenih operacija malih razmjera.

Na područjima odnosno zemljama u kojima su angažovane privatne vojne kompanije, neki autori navode da sigurnost može vrlo lahko postati privatno, a ne javno dobro. Ovakva vrsta angažovanja može poboljšati sigurnost određenih pojedinaca, ali sa druge strane može nanijeti štetu, široko shvaćenom pojmu zaštite društva u cjelini. Ovakva pojava zabilježena je u takozvanim "siromašnim državama" kao što je Somalija, Siera Leone, Angola, Afganistan, Sirija, kao i u drugim zatvorenim, politički nestabilnim i nedemokratskim društvima. Pa možemo zaključiti da angažovanje privatnih vojnih kompanija u ovakvim državama ili zajednicama može potencijalno potkopavati državne institucije.

U situacijama oružanog sukoba i djelovanja terorističkih organizacija, povratak u javni red može se postići samo ako se vrati legitimitet države i ako se dobro uspostavi njena sposobnost da održava red i štiti svoje stanovništvo. Ovo se čini malo vjerovatnim kada osiguranje sigurnosti ostaje u rukama privatnog sektora. U Afganistanu, na primjer, koalicione snage plaćaju moćnike koji upravljaju "privatnim policijskim strukturama" da očuvaju stabilnost, što indirektno podriiva pojam projekta izgradnje države. Iako su dijelovi Afganistana manje nestabilni zbog ovih sigurnosnih anganžmana, postoji cijena za tu stabilnost. „Nenamjerna posljedica korištenja privatnih vojnih kompanija je stvaranje paralelnih struktura vlasti, brisanje granica između javnih i privatnih interesa.“⁴⁷

Jedno od ključnih pitanja prilikom angažovanja privatnih vojnih kompanija, jeste da li njihova aktivnost na terenu u državi koja ih je angažovala dovodi do nedostatka demokratske odgovornosti i potkopavanja institucija vlasti. Kao sastavni dio globalnog rata protiv terorizma, operacije koje

⁴⁷ <https://archive.globalpolicy.org/pmscs/contractor-misconduct-and-abuse.html>

privatne vojne kompanije izvode su nepopularne zbog mišljenja da su njihovi postupci i akcije sa vrlo malo demokratskog nadzora i bez prevelike odgovornosti prema široj javnosti.

U pogledu upotrebe sile kroz historiju privatne vojne kompanije koristile su pretjeranu silu u velikom broju borbenih operacija, a najbolji dokaz jeste masakr od strane kompanije Blackwater na trgu Nisour u septembru 2007. godine.

Naime, masakr na trgu Nisour u Bagdadu dogodio se 16. septembra 2007., kada su pripadnici Blackwater Security Consultinga, privatne vojne kompanije koju je američka vlada angažovala za pružanje sigurnosnih usluga u Iraku, ubili 17 i ranili 20 civila, dok su pratili konvoj američkog diplomatskog osoblja. Pripadnici Blackwatera tvrdili su da je konvoj upao u zasjedu i da su pucali na napadače u odbrani konvoja. Ova situacija dodatno je zategla odnose između Iraka i Sjedinjenih Država. Četvorica pripadnika Blackwatera 2014. godine, osuđeni su na saveznom sudu SAD-a, jedan za ubistvo, a ostala tri za ubistvo iz nehata, da bi ih 2020. godine, pomilovao američki predsjednik Donald Trump. S obzirom da djelovanje PVK ne podliježe zakonskim ograničenjima i da imaju imunitet. Ipak, oni djeluju bez ikakvih zakonskih ograničenja budući da imaju imunitet prema iračkom zakonu, te se na njih ne odnosi niti američki, a isto tako i međunarodni zakon.

Uloga privatnih vojnih kompanija u globalnoj borbi protiv terorizma bila je značajna, međutim „kontroverze ne okružuju samo pravne i etičke implikacije raspoređivanja ogromnog broja civilnog osoblja u različite vrste ratnih opasnosti, a koji rade izvan lanca komandovanja i sistema vojnog pravosuđa, te imaju značajnu odgovornost u upotrebi smrtonosne sile. Iz brojnih razloga, strateška efikasnost operacija zasnovanih na tako ogromnoj podršci pripadnika PVK takođe ostaje sporna.“⁴⁸

Mnogi kritičari trenutnog globalnog poretka tvrde da SAD koriste borbu protiv terorizma i da privatne vojne kompanije u mnogome služe američkim političkim i ekonomskim interesima.

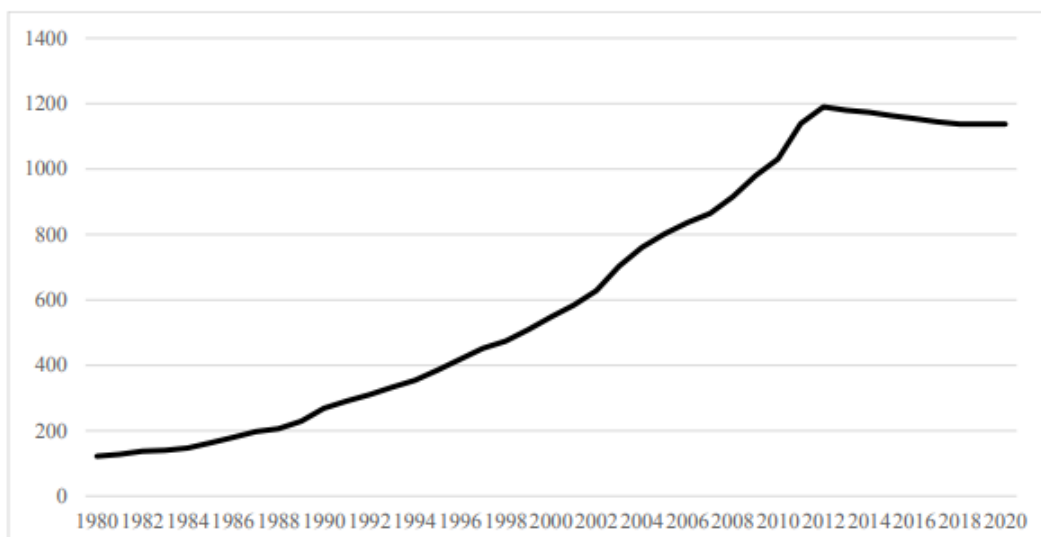
Kako je Singer naveo, uspon privatne vojne industrije učinio je to „klijentima lakšim pristupne mogućnosti koje proširuju vojne aktivnosti koje su nekada bile monopolizirane od strane države, jednostavno ispisivanjem čeka.”⁴⁹

⁴⁸ <https://www.e-ir.info/2011/09/14/outsourcing-the-war-on-terror-the-use-of-private-military-and-security-companies-after-911>

⁴⁹ Singer, Peter, *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*. Ithaca: Cornell University Press, 2004, str.2

Praksa je pokazala da postoji finansijska opravdanost od korištenja usluga privatnih vojnih kompanija u odnosu na pripadnike mirovnih operacija u sastavu misije UN-a. Pozitivan primjer troškova je rezultat kompanije Executive Outcomes u Sjevernoj Leoneu i njihova vojna pobjeda sa znatno manjim troškovima u odnosu na sličnu misiju UN-a u Demokratskoj Republici Kongo. Dakle ovo je jedan od pozitivnih primjera upotrebe PVK u borbi protiv terorizma, prekidu nasilja i okončanju sukoba u odnosu na snage UN-a.

Iračka invazija i zauzimanje Kuvajta 1990. godine, dovela je do međunarodne intervencije na čelu sa SAD-om, ovaj događaj nazvan je Zaljevski rat. SAD su rasporedile veliki broj pripadnika američke vojske, a tako i određeni broj pripadnika PVK na području Saudijske Arabije i preuzele odgovornost za osiguranje naftnih polja i transporta nafte. Također vojnom operacijom iz 2003. godine po nazivom Iraq Freedom i ranije osiguranim utjecajem u Saudijskoj Arabiji, Kuvajtu i okolnim zemljama, SAD su stavile pod kontrolu skoro polovinu zaliha i tokova naftnih derivata. Međutim područje Bliskog istoka u to vrijeme bilo je vrlo nestabilno, pa tako iz raloge zaštite vlastitih interesa i povećanja sigurnosti, SAD su bile primorane tražiti pomoć u privatnom sektoru. Vlada SAD-a nastojala je da sklapanjem ugovora sa privatnim vojnim kompanijama smanji razliku između strateških ciljeva i mogućnosti na terenu, te su privatne vojne kompanije koje su bile spremne slijediti politiku SAD-a u tom području dobile ugovore velike vrijednosti, najčešće bez tendera. Iz tih razloga, od početka vojnih operacija u Iraku, SAD su se oslanjale na rad privatnih vojnih kompanija u različitim segmentima, više nego u bilo kojem ratu prije.

Slika 3. Broj PVK širom svijeta, po godinama

Glavni razlog porasta broja privatnih vojnih kompanija jesu ratovi u Iraku i Afganistanu. Tokom 2003. godine udvostručen je broj novih kompanija. Pa je tako npr. za razliku od 2001. godine kada ih je postojalo 38, do kraja 2003. godine porastao na 79 novih kompanija. Do završetka rata u Iraku njihov broj porastao je za 120 novih kompanija. Ovak trend porasta broja privatnih vojnih kompanija je nastavljen, međutim povećao se i broj njihovog ukidanja, a glavni razlog za to jeste spajanje i ujedinjavanje ovakvih kompanija.

Nakon 11. septembra i pokretanja globalne borbe protiv terorizma, privatni sektor postao je jedan od glavnih aktera nacionalne i međunarodne borbe protiv terorizma. Privatne vojne kompanije bile su uključene u neke od najistaknutijih i najkontroverznijih dešavanja u borbi protiv terorizma u Iraku i Afganistanu.

U aprilu 2004. godine četvorica pripadnika Blackwater kompanije: Scott Helvenston, Jerry Zovko, Wesley Batalona i Mike Teague, ubijeni su na zvijski način, nakon čega su njihova tijela obješena na mostu preko rijeke Eufrat. Ovaj događaj pokrenuo je prvu bitku za Faludžu, najveću antiterorističku bitku od završetka rata u Iraku. U septembru 2007. godine, 17 iračkih civila ubili su također pripadnici Blackwatera u pratnji diplomatske kolone. Slijedeći događaj koji je negativno utjecao na private vojne kompanije je “učešće iste firme – tada rebrendirane Xe – u naoružavanju bespilotnih letjelica korištenih za lov na teroriste u južnom Afganistanu. Takve epizode izazvale su neviđenu pažnju javnosti na ulogu privatnih vojnih i sigurnosnih kompanija u današnjim sukobima, što je izazvalo burnu raspravu o prikladnosti privatizacije određenih funkcija komercijalnim firmama.”⁵⁰

Pribjegavanje privatnim vojnim kompanijama postalo je jedno od karakteristika današnjeg rata protiv terorizma. „Kako je privatizacija vojne podrške smanjila vidljive troškove rata protiv terorizma i njihove domaće posljedice, oslanjanje na PVZK može se posmatrati kao pokušaj postizanja veće političke, a ne samo finansijske isplativosti u projekciji sile u inostranstvu. Gledanje na vojnu privatizaciju kao na eksplicitni politički izbor koji vode zapadni donosioci odluka izaziva najmanje dvije zabrinutosti. Prvo, outsourcing može stvoriti uslove za veći unilateralizam, budući da se dodatni vojni kapaciteti sada mogu kupiti na tržištu, a ne postići kroz politiku saveza. S druge strane, mogućnost da se smanje vidljivi troškovi vojnih operacija i zaobiđu

⁵⁰ <https://www.e-ir.info/2011/09/14/outsourcing-the-war-on-terror-the-use-of-private-military-and-security-companies-after-911>

parlamentarni veto može povećati autonomiju izvršne vlasti i dovesti u pitanje demokratsku kontrolu nad upotrebom sile.“⁵¹

Sve veća potreba za angažovanjem privatnih vojnih kompanija, kao i njihovo djelovanje na trenu dovelo je do „postepenog razvoja mehanizama odgovornosti čime je stvoren određeni stepen standardizacije, kao i mehanizmi, za države i zemlje međunarodne zajednice koje koriste ili nadziru ovu vrstu usluga. Ovaj trend izbacio je iz upotrebe vrstu angažmana koji bi se mogao identificirati kao plaćeništvo u uređenije i standardizovanije područje, de-facto, nudeći put ka legitimizaciji za praktičare i klijente.“⁵²

Borbene sposobnosti i potencijalno djelovanje PVK-a, postaje jedno od glavnih oružja velikih sila u borbi za svjetski poredak u globalnim sukobima. „Savremeni sukobi su se pomaknuli od velikih sukoba „čizme na zemlji“ ka brzim, efikasnim udarima, bespilotnim letjelicama i sukobima koji uključuju nedežavne aktere. Zbog ove promjene, tehnološki napredne, iskusne i mobilne PVK traženije su nego ikad. Ovo posebno važi za države u razvoju koje se ne mogu osloniti na veliku vojnu podršku supersila.“⁵³

Tradicionalni koncept državnog, nacionalnog, ali i međunarodnog monopola na upotrebu sile, dovodi u pitanje kakva se uloga može povjeriti privatnim vojnim kompanijama u borbi protiv terorizma. Poštivanje ljudskih prava, međunarodnih konvencija o načinu ratovanja, međunarodnog humanitarnog prava, veliki je izazov za nadzor i kontrolu ovakvih organizacija u provođenju njihovih aktivnosti u borbi protiv terorizma. Dosadašnja praksa pokazala je da počinjeni zločini pripadnika privatnih vojnih kompanija u mnogim slučajevima prođu nekažnjeno na adekvatan način.

⁵¹ <https://www.e-ir.info/2011/09/14/outsourcing-the-war-on-terror-the-use-of-private-military-and-security-companies-after-911>

⁵² <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Mercenaries/WG/ImmigrationAndBorder/swed-burland-submission.pdf>

⁵³ <https://thesecuritydistillery.org/all-articles/market-for-force-the-emerging-role-of-private-military-and-security-companies-in-contemporary-conflicts>

5.6. Uticaj privatnih vojnih kompanija na primjeru djelovanja u Mozambiku

Private vojne kompanije često pružaju sigurnost privatnim naftnim kompanijama, ali i onima koje se bave iskopom dijamanata i zlata, posebno u Africi. Mozambik je država koja posjeduje velika nalazišta prirodnih bogastava kao što su ugljen, titan, prirodni plin, ali i veliki poljoprivredni i hidroelektrični potencijal. Razvojni proces Mozambika i projekat izgradnje plinovoda doveo je prisilnog raseljavanja dijela stanovništva ove zemlje, čime je stvorena velika pobuna od strane vjerskih organizacija koje su kasnije militarizirale i okarakterisane kao terorističke organizacije. Vrijedni prirodni resursi Mozambika postale su glavni ciljevi terorističkih organizacija poput Ansar al-Suna. Ova teroristička organizacija 2018. godine započela je sa terorističkim napadima na državne i civilne ciljeve u nekim dijelovima Mozambika. Neobučena i neopremljena vojska, kao odgovor vlade ove države nije uspjela suzbiti terorističke aktivnosti, čime je bila primorana tražiti usluge privatnih vojnih kompanija.

Prvo angažovanje private vojne kompanije na tlu Mozambika, bilo je nakon sastanka predsjednika Filipea Nysuia sa predstavnicima vlasti Ruske Federacije u Moskvi. Ubrzo nakon ove posjete ruska privatna vojna kompanija Wagner započela je svoje djelovanje i borbu protiv terorističke organizacije Ansar al-Suna. Međutim ovo angažovanje pokazalo se kao neučinkovito od strane “Wagnerovih snaga u borbi protiv pobunjenika, dovela je do odluke vlade Mozambika da povuče skupinu iz regije. Njihov neuspjeh uglavnom je rezultat nedostatka znanja o lokalnoj kulturi i nedostatku želje da surađuju s vojskom Mozambika .”⁵⁴

Nakon neučinkovitog djelovanja Wagnera, vlada ove države je odlučila da angažuje privatnu vojnu kompaniju Dyck Advisory Group, čiji je glavni cilj bio provođenje napada na položaje Ansar al-Sunne. Zračna dejstva koji su izveli pripadnici Dyck Advisory Group, spriječila je ovu terorističku organizaciju da zauzmu strateške položaje duž obale zemlje i dalje prodiranje u ključne gradove. Također ova kompanija pružala mozambičkim snagama operativnu podršku na terenu ali i podršku u obuci i opremi.

Međutim angažovanje ove private vojne kompanije Dyck Advisory Group” naišao je na kritike, između ostalih, Amnesty Internationala. U svom izvješću organizacija je optužila i vladu

⁵⁴ The Moscow Times, <https://www.themoscowtimes.com/2019/10/31/7-kremlin-linked-mercenaries-killed-in-mozambique-in-october-sources-a67996>.

Mozambika i pobunjenike za ratne zločine protiv čovječnosti, uključujući ubojstva, mučenja i otmice.”⁵⁵

Opredjeljenje vlade Mozambika o suzbijanju terorizma korištenjem privatnih vojnih kompanija spriječilo je veoma ozbiljnu situaciju u ovoj zemlji, ali samo privremeno. Također, stvoren je suprotan efekat od onog koji se prvobitno želio postići. Naime, djelovanje privatnih vojnih kompanija uzrokovalo je mobilizaciju terorističkih skupina i promjenu taktike borbe, čime su teroristički napadi postali brutalniji i okrutniji.

Zemlje afričkog kontinenta kao što su: Angola, Sierra Leone, Kongo, Srednjoafrička Republika, Nigerija, Uganda i Mozambik zbog svog unutrašnjeg i sigurnosnog uređenja na čelu sa diktatorskim i korumpiranim vladama su zemlje koje su najčešće koristile usluge privatnih vojnih kompanija u borbi protiv terorizma, građanskih ratova i zaštite svojih prirodnih resursa.

5.7. Najpoznatije vojne kompanije i njihov angažman u očuvanju nacionalne i međunarodne sigurnosti

Broj privatnih vojnih kompanija u svijetu u konstantom je porastu, a drastično je porastao nakon globalne borbe protiv terorizma koja je uslijedila poslije terorističkog napada u SAD-u 11. septembra 2001. godine, te nakon ratova u Iraku i Afganistanu. Najveći broj privatnih vojnih kompanija ima sjedište u SAD-u. U nastavku su navedene neke od najpoznatijih privatnih vojnih kompanija.

5.7.1. Blackwater

Američka privatna vojna kompanija Blackwater dobila je ime po tamnim močvarama Sjeverne Karoline, gdje se nalazi sjedište kompanije. Kompanija je kupila lokaciju za obuku u močvari koja je uglavnom predstavljala rezervat za divlje životinje. Područje je smješteno između Sjeverne

⁵⁵ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/03/mozambique-civilians-killed-as-war-crimes-committed-by-armed-group-government-forces-and-private-military-contractors-new-report/>

Karoline i Virđžinije, pa je službeno ime kompanije inspirisano mutnom vodom koja okružuje lokaciju za obuku.

Lokacija za obuku je strateški odabrana na istočnom rubu sumorne močvare i u radijusu okolnih vojnih baza kao što je Amfibijaska baza Little Creek, Camp Lejeune i vojna baza Fort Brad. Pored toga lokacija je bila u neposrednoj blizini Virginije i Washingtona, D.C. gdje se nalazi CIA i brojni drugi obavještajni štabovi i vojne baze.

Kompanija Blackwater je osnovana od strane dva bivša pripadnika američkih specijalnih snaga, i to Rej Klarka i Erik Prinsa. U svojim počecima pružala je podršku u antiterorističkoj obuci pripadnika policijskih i vojnih struktura, kao i ministarstva pravde.

Nakon manjih poslova oko obuke SEAL u SWAT timova, Blackwater je prvi ugovor sa vladom SAD dobila u oktobru 2000. godine, nakon samoubilačkog napada dvojice pripadnika AL-Kaide na raketni razarač američke mornarice USS Cole u jemenskoj luci Aden, 12 oktobra 2000. godine.

Kao jedna od tri privatne vojne kompanije 2004. godine, angažovane su za pružanje usluga u Iraku i Afganistanu. Prije svega to je bio ugovor za pružanje usluga zaštite diplomatskog osoblja i diplomatske sigurnosti američke administracije u navedenim zemljama.

Tokom rata u Iraku, Blackwater je dobijala sve više poslova na obezbeđenju i obuci novoformiranih snaga bezbednosti Iraka i Afganistana. Bila je jedna od nekoliko privatnih sigurnosnih kompanija koje su angažovane za čuvanje diplomatskih zvaničnika, zaštite vojnih objekata i baza, te pružanje drugih usluga vojnim snagama na terenu. Blackwater je ubrzo postao najplaćenija svjetska vojska u ratu protiv terorizma.

Zločin poznat kao "Masakr na trgu Nisur" učinio je ovu privatnu kompaniju i njenu akciju jednom od najzlogasnijih događaja koje se vezuju za angažovanje privatnih vojnih kompanija u borbi protiv terorizma. Pripadnici Blackwatera koji su se nalazili u konvoju 16. Septembra 2007., sa zadatkom pratnje i osiguranja uposlenika američke ambasade, ušao je na prepun trg u blizini okruga Mansour u Bagdadu. Verzije o tome šta je bio uzrok zločina koji je uslijedilo razlikuju se. Pripadnici Blackwatera tvrde da su ih napali naoružani napadači i da su reagovali u skladu sa pravilima angažovanja. Dok izveštaji iračke policije i izjave svjedoka govore da su pripadnici osiguranja prvi otvorili vatru, pucajući na mali automobil u kojem se nalazio bračni par sa svojim djetetom koji se nije maknuo s puta konvoja jer se saobraćaj usporavao. U pucnjavi koja je trajala 20 minuta

ubijeno je 17 a ranjeno 20 civila. Ova situacija dodatno je zategla odnose između Iraka i Sjedinjenih Država. Navedeni događaj obilježio je početak kraja za Blackwater. Četvorica pripadnika Blackwatera 2014. godine, osuđeni su na saveznom sudu SAD-a, jedan za ubistvo, a ostala tri za ubijstvo iz nehata, da bi ih 2020. godine, pomilovao američki predsjednik Donald Trump.

Blackwater se sumnjiči da je odgovorna za sudjelovanje u nezakonitoj operaciji otmice lica osumječenih za terorističko djelovanje. Kao najvažnija osoba u ovom programu spominjao se „utjecajni bivši operativac CIA-e Coffey Black. U vrijeme pokretanja „rata protiv terorizma” krajem 2001. godine, navodno je sam predsjednik dao Blacku dopuštenje da provede sporan program. Program „Extraordinary Renditions” sastojao se u otimanju osumnjičenih terorista, njihovom drogiranju i ilegalnom prevoženju zrakoplovima u Treće zemlje, uobičajeno saveznice SAD-a te zemlje s niskim ili poražavajućim stupnjem poštivanja ljudskih prava poput Jordana, Saudijske Arabije i baze Guantanamo na Kubi. Ljude bi se tada zatočilo bez ikakvog sudskog procesa te ispitivalo uz psihičku i fizičku torturu. Prema priznanju samog Blacka na taj način uhvaćeno je i eliminirano „preko 70 posto vođa (Al-Kaide) te više od 3400 njezinih operativaca.”⁵⁶

Naziv kompanije Blackwater nakon učestvovanja i povezanosti sa mnogim nezakonitim radnjama i zločinima u Afganistanu i Iraku, postalo je politički neugledno. Osnivač Blackwatera, Erik Prince 2008. godine, odlučio je preusmjeriti svoje usluge dalje od vojnog i sigurnosnog djelovanja zbog rizika koji su uključeni u navedene aktivnosti. . U februaru 2009. Blackwater je promijenio ime u Xe Services LLC. Reorganizacijom kompanije obuhvacene su sve podružnice i usvojen je novi etički program. Osnivač i direktor Erik Prince je podnio ostavku, a u decembru iste godine je prekinuo svako učešće u svakodnevnim operacijama. Xe je kupila grupa investitora koji su izgradili novu kompaniju Academi, a zatim se 2014. godine spojili sa drugom firmom i formirali Constellis grupaciju. Kasnije je Academi u potpunosti integriran u matičnu kompaniju i stoga sada posluje pod imenom Constellis. Izvode obuku iz taktike i oružja za vojsku, vladu i policiju. Takođe nude kurseve taktičke vožnje, borbe prsa u prsa i preciznog gađanja.

„Blackwater je jedan od najboljih primjera rapidnog uspona privatnih vojnih kompanija u posthladnoratovskom svijetu. Bez obzira što je naziv potisnut u istoriju, Blackwater ostaje prva

⁵⁶ Pavlović, Krešimir, Privatizacija državnih vojnih funkcija – primjer američkog Blackwatera, 2009, str 99

misao koja pada na pamet kada se pomisli na privatne vojne kompanije, a uspjesi i neuspjesi Blackwatera pomogli su u oblikovanju američke vanjske politike.“⁵⁷

5.7.2. *DynCorp*

DynCorp International je američka privatna vojna kompanija, sa sjedištem u McLeanu u saveznoj državi Virginiji, a djelovali su širom svijeta. Osnovana je 1946.godine, a ime DynCorp nosi od 1987.godine. Vodi porijeklo od dvije avio kompanije, a kasnije je počela pružati usluge podrške u operacijama letenja, obuke i mentorstva za letenje, obavještajnu obuku, operacije u vanrednim situacijama, sigurnosne operacije, održavanje vozila, avijacije i različitih postrojenja. Ova kompanija pruža podršku avijaciji i avionskom prometu, pruža usluge iz oblasti špijunaže i obavještajnih poslova, oslobađanja talaca, te vrši različite oblike akcija spašavanja i osiguravanja u ratnim područjima. Pružali su podršku američkoj vojsci u Perzijskom zaljevu vršeći pretragu vozila i otkrivanje eksploziva uz pomoć specijalno obučениh pasa.

Početakom 1990-ih godina DynCorp je angažovan za zaštitu predsjednika Haitija Jean Bertranda Arisitidea, a 2002.godine dobili su ugovor za zaštitu predsjednika Afganistana Hamida Karzajia.

DynCorp je u nekoliko navrata angažovan na Haitiju, još od 1994.godine. U sklopu inicijative iz 2008. godine angažovani su kako bi potpomogli stabilnost ove zemlje. Tokom ovog ugovora pružali su usluge obuke za preko 400 policijskih službenika. Također, 2013.godine angažovani su sa ciljem jačanja zakona na Haitiju gdje su imali savjetodavnu ulogu u policijskim snagama. „Ugovor je obuhvatao obuku policijskih službenika, regrutaciju policije, izgradnju policijske stanice, izgradnju zatvora, aktivnosti u borbi protiv narkotika, aktivnosti u borbi protiv pranja novca.“⁵⁸

DynCorp je najprisutnija privatna vojna kompanija u Južnoj Americi. Angažovani su od strane Vlade SAD-a sa ciljem suzbijanja proizvodnje i prodaje narkotika u Kolumbiji i Peruu, te kao pomoć u borbi pri čemu pružaju podršku iz zraka. Međutim, postoje navodi da su i sami pripadnici DynCorpa bili umješani u krijumčarenje droge.

⁵⁷ <https://www.stripes.com/episode-3-the-beginnings-of-blackwater-and-how-it-forever-changed-us-policy-1.573420>

⁵⁸ <https://steemit.com/pizzagate/@v4vapid/shady-in-haiti-dyncorp-infiltration-of-haitian-police-forces>

Pored vojnih usluga, kompanija se bavila i humanitarnim operacijama. Bili su angažovani u SAD-za pomoć nakon uragana Katrina. Također, u Kaliforniji su angažovani za održavanje helikoptera koji služe za gašenje požara.

Uz ime kompanije DynCorp vežu se brojni incidenti i krivična djela.

U Bosni i Hercegovini kompanija DynCorp bila je angažovana za obučavanje policajaca. Njihova saradnica Kathryn Bolkovac 1999. godine iznijela je u medijima dokaze da su pripadnici DynCorpa i UN-a umiješani u organizovani kriminal, trgovinu ljudima i prostituciju. Napisala je i knjigu u kojoj govori o povezanosti vojne industrije s trgovinom ljudima i prostitucijom u ratom zahvaćenim područjima.

Tokom jednog od angažmana u Iraku 2007 godine, pripadnici DynCorpa bili su zaduženi za osiguranje konvoja u kojem je bilo američko diplomatsko osoblje. Tokom prolaska konvoja kroz centar Bagdada pripadnici su usmrtili vozača taksija, pod izgovorom da se previše približio konvoju. Međutim, svjedoci su tvrdili da je taksista bio udaljen od konvoja, te da nije predstavljao prijetnju za isti. Naknadnim pretresom njegovog vozila nije nađeno nikakvo naoružanje. Nakon incidenta glasnogovornik kompanije DynCorp izjavio je da nema podatke da je neko ubijen, te pojasnio kako je protokol u slučaju potrebe da se neko lice zaustavi pucanje u motor vozila, ne u civila. Ipak, istraga je pokazala da je vozač pogođen u glavu i grudi.

Kompanija je bila angažovana u Afganistanu sa ciljem obuke afganistanske policije. WikiLeaks je objavio niz dokumenata koji su otkrili kako su pripadnici DynCorpa tokom svog boravka u Afganistanu 2009.godine, u provinciji Kunduz, prisustvovali zabavama gdje su maloljetni dječaci, obučeni u žensku odjeću izvodili tradicionalne plesove, a potom bili seksualno zlostavljani i ponižavani od strane pripadnika DynCorpa. Radi se o tzv. Bacha Bazi dječacima, pojavi koja je rasprostranjena u Afganistanu, a koju talibani zabranjuju. Dječaci su dobi od 8 do 15 godina. Navodno je američka vlada znala u kakvim aktivnostima učestvuju njihovi bivši vojnici.

Uprkos brojnim dokazima, pripadnici DynCorp-a nisu odgovarali za počinjena krivična djela. Kompanija Amentum je kupila DynCorp 2020.godine, a od 2021.godine u potpunosti je ukinuto ime i kompanija DynCorp, a svi resursi pripali su Amentumu.

5.7.3. *Executive Outcomes*

Afrički kontinent u periodu "Hladnog rata" bio je poprište žestokih sukoba velikog broja Afričkih zemalja, a sukobljeni paktovi imali su direktni uticaj na razvoj događaja kroz direktnu političku i vojnu podršku. Tako su kubanske snage po ovlaštenju Moskve bili direktni i ekskluzivni zastupnik moskovskih političkih, vojnih i ideoloških tendencija na Afričkom kontinentu. Pomoć se ogledala kroz slanje "vojnih savjetnika" koji su provodili i nadgledali obuku i djelovanje raznih komunističko-revolucionarnih pokreta. Južnoafrička država zbog borbe protiv sirenja komunizma, imala je uglavnom tajnu podršku NATO-a. Kao aparthejska, izuzetno anti-komunistički nastrojena Južna Afrika je kroz dugi niz godina sprovodila sistematski, planski, uglavnom tajni obrazac djelovanja koji kasnije prerasta u otvoreni sukob sa Angolom (MPLA) i Namibijom (SWAPO). Kao najjača vojna sila na kontinentu, uz posredstvo stranih tajnih službi, finansirala je Rodezijske napore za nezavisnost, pružala direktnu podršku Angolanskoj UNITI pod vodstvom Jonasa Savimbija, te vodila dugogodišnje borbe protiv Namibijske SWAPO organizacije. Ovo ne bi bilo moguće bez ogromne, tajne i sistematske podrške zapadnih sila kao i ogromnih ulaganja u modernu opremu i obuku vojnog personala Južnoafričkih odbrambenih snaga. Od svih jedinica u službi Južnoafričkih odbrambenih snaga kao najobuceniji i najopremljeniji, a ujedno i najbliža oružana formacija sa vojno obavještajnim strukturama Južne Afrike, isticao se zloglasni 32. Bataljon "Buffalo Battalion" koji je djelovao od 1975. do raspuštanja 1993. godine.

Nakon završetka Južnoafričkog graničnog rata 1989. godine, režim Aparthejda nužno je morao da pravi duboke rezove u svojim vojnim redovima. Jedinice dokazane u krvavim borbama na afričkom kontinentu morale su biti raspuštene (uključujući 32. bataljon i Koevoet) a njihni pripadnici prepušteni neizvjesnoj budućnosti i neiskorištenom ratnom talentu.

Shvativši razvoj događaja i sve što budućnost donosi, bivši vojni obavještajac Južnoafričkih odbrambenih snaga, pukovnik Eben Barlow (Eeben Barlow) formira prvu pravu i profesionalnu privatnu vojnu kompaniju pod nazivom "Executive Outcomes" uz posredstvo Britanskog biznismena Antonija Bakinghema (Antony Buckingham), te bivšeg visokog oficira Britanskog SAS-a Sajmona Mena.

Executive Outcomes svoj personal su crpio iz bivših specijalnih snaga, ali i ostalih rodova Južnoafričkih oružanih snaga davajući im priliku da rade jedini posao koji znaju, kao i mnoštva

stranih plaćenika. Personal Executive Outcomesa, bio je multi rasni pa su tako dobar dio organizacije činili tamnoputi Afrikanci, dok je komandni kadar ostao dominantno bjelački.

Da u ratu zaista nema pravila pa dojučerašnji saveznici postaju sadašnji neprijatelji dokazuje i prvi veliki angažman ove privatne vojne kompanije. Za razliku od vremena kad je Aparthejdski režim podržavao UNITU za rušenje komunističkog režima Angole – prvi ugovor Executive Outcomesa potpisan je u korist borbe na strani MPLA. Nakon što je odbio da prizna poraz na izborima 1992. godine, Jonas Savimbi je obnovio neprijateljstva UNITE sa MPLA koja je u tom trenutku bila u krajnje nezavidnoj poziciji. Ogromna naftna polja u gradu Soyo (u dobroj mjeri vlasništvo stranih investitora, većinom Britanaca) zauzeta su od strane UNITE a specijalnom operacijom koja je uključivala helikopterski desant. Naftna polja su vraćena, a Executive Outcomes je dobio i novi ugovor za nastavak oružane borbe protiv UNITE, rame uz rame sa vladajućom MPLA. Neprijateljstva u se nastavila, a pripadnici Executive Outcomesa konstantno su zauzimali dijelove Angole prepune prirodnim bogatstvima.

Nakon potpune vojne pobjede nad UNITOM, potpisan je mirovni sporazum, a ugovor o djelovanju na prostoru Angole prekinut je za Executive Outcomesa pod pritiskom UN-a i SAD-a. Nedugo nakon odlaska Executive Outcomesa sa teritorije Angole, građanski rat ponovo je počeo da bijesni.

Sljedeći veliki ugovor Executive Outcomes potpisan je sa vladom Sierra Leonea 1995. godine, pred samo zauzimanje Freetowna kao glavnog grada od strane terorističke organizacije RUF-a (Revolutionary United Front) koje su mnogi nazivali "Africkim Crvenim kmerima". Ova pobunjenička grupa slovila je za izuzetno brutalnu u načinu vođenja oružane borbe ali i korištenja ogromnog broja maloljetnika u svojim redovima koji su u većini slučajeva bili pod uticajem opijata. Bili su nemilosrdni prema stanovništvu osvojenih područja a kastracije, odsijecanje udova, najčešće šaka, silovanje postali stalna praksa RUF-a.

U vrlo kratkom periodu Executive Outcomes vratila je ogromne teritorije prethodno osvojene od strane terorističke organizacije RUF, uključujući ogromna dijamantska polja. Svojim djelovanjem i borbom protiv terorista opravdali su svaki dobijeni ugovor. Ubrzo je došlo do reakcije međunarodne zajednice i preispitivanje moralnog stanovišta unajmljivanja PVK, iako su pripadnici Executive Outcomes pružali usluge samo legitimnim vladama. Nakon pobjede u Angoli, ugovor u Sierra Leoneu je ograničen pod pritiskom UN-a, a Executive Outcomes zamijenjen neefektivnom UN misijom koja nije uspjela spriječiti kasniji oporavak RUF-a.

Iako je sa moralnog aspekta jako diskutabilno djelovanje ove privatne vojne kompanije, međutim njihovo angažovanje od strane legitimnih vlada pokazale su se kao izuzetno efektivne u borbi protiv terosrističkih i pobunjeničkih organizacija.

Na vrhuncu moći, Executive Outcomes pored izuzetno obučениh pješadijskih jedinica koje su više ličile na one specijalne, u svom sastavu imali su i oklopne jedinice. Naoružanje su većinom kupovali od zemalja nastalih raspadom Varšavskog pakta. U njihovom posjedu imali su tenkove tipa T72, borbena pješadiska vozila tipa BMP2, vučna i samohodna artiljerija ali i nešto što je rijetko koja PVK imala, a to je borbena avijacija sastavljena od nekoliko skvadrona jurišnih aviona tipa MIG23/MIG27, jurišni helikopteri tipa MI24 Hind, transportni helikopteri tipa MI8. Aviokompanija "IBIS AIR"-om stavila im je na raspolaganje i nekoliko Boeing 727 aviona za prijevoz trupa kao i medevac što je ovu privatnu vojnu kompaniju učinilo izuzetno autonomnom, opasnom i revolucionarnom. Executive Outcomes se smatra kompanijom koja je bila povezana i sa Britanskim obavještajnim i vojnim strukturama, kao i elitom koja ima tradiciju da eskploatiše prirodna bogatsva Afričkog kontinenta već stoljećima, pa se u pitanje dovodi i kompletno moralno utemeljenje ove kompanije.

5.7.4. *Wagner*

Osnivačem Wagner grupe smatra se Dmitriy Valeryevich Utkin, bivši komandant brigade za specijalne operacije i veteran čečenskih ratova, pod okriljem Vrhovnog Obavještajnog Direktorata Ruske Federacije (GRU). Navodno je i grupa dobila naziv po njegovom vojnom pozivnom znaku "Wagner". Međutim, smatra se da je grupa u vlasništvu ili finansiranju od strane Jevgenija Prigožina, biznismena bliskih veza sa predsjednikom Ruske Federacije Vladimirom Putinom. Wagner grupa nastala je kao potreba države za mobilnom i bezkrupuloznom jedinicom koja će se boriti za interese Ruske Federacije a koje se državna služba u svakom trenutku može "odreći" i negirati povezanost sa istom.

Wagner Group privatna vojna kompanija ruskog porijekla, možda izgleda da djeluje kao konvencionalna poslovna kompanija. Međutim, njihov lanac komandovanja i operacije su „duboko isprepleteni s ruskom vojnom i obavještajnom zajednicom. Ruska vlada je smatrala da su Wagner i druge privatne vojne kompanije korisni kao način da proširi svoj uticaj u inostranstvu

bez vidljivosti i nametljivosti državnih vojnih snaga. Kao rezultat toga, Wagner bi se trebao smatrati proxy organizacijom ruske države, a ne privatnom kompanijom koja prodaje usluge na otvorenom tržištu.⁵⁹

Pripadnici privatne vojne kompanije Wagner, na čelu sa njenim osnivačem Dimitri Utkinom, učestvovali su u ruskim operacijama u Ukrajini 2014. godine. U periodu od 2014. do 2015. godine ukrajinski obavještajci su presreli nekoliko telefonska razgovora Utkina koji je izveštavao pukovnika Glavne obavještajne uprave Rusije Olega Ivannikova, kao i general-majora Evgenij Nikiforova, načelnika štaba ruske 58. armije. Ovi razgovori su pokazali da je Utkin bio podređen i Glavnoj obavještajnoj upravi Rusije, ali i njenoj vojnoj komandi. Jedan od primjera Utkinove bliske povezanosti s ruskom državom jeste prijem u Kremlju, koji je održan 9. decembra 2016. godine, gdje je odlikovan Ordenom za hrabrost, navodno za zasluge u Ukrajini.

Napuštene vojne baze Ruske Federacije koriste se kao trening kampovi a instruktori su profesionalni oficiri na službi u Ruskoj vojsci. Ovo su procjene Britanske obavještajne službe ali mnoštvo odbjeglih preživjelih članova svjedoče o brutalnosti i zakonu šutnje u ovoj jedinici.

Nakon anektiranja Krima i rata u Donbasu gdje su pripadnici Wagnera vodili zeštoker borbe uz pro-ruske pobunjenike iz DNR-a i LNR-a u bitkama kod Avdiivke, Debaljceva, Ilovayska, te Međunarodnog aerodroma "Donjeck" ratni put ovu je formaciju odveo o Bliskog Istoka.

Na osnovu službenog zahtjeva Sirijskih vlasti prema Ruskoj Federaciji za pomoć u borbi protiv terorističkih organizacija, pored konvencionalnih jedinica vojske Ruske Federacije, upućena je i Wagner grupa.

Pored Sirije, Wagner je ratovala i u Libiji na strani odmetnutog generala i predsjednika paralelne libijske države koja nije bila priznata od strane UN-a, Halife Haftara. Iako su u Libiji doživjeli žestoker gubitke, jedinica se pokazala kao efektivna u borbi.

Afrika kao kontinent porijekla privatnih vojnih kompanija, nije mogla zaobići ni Wagner grupu, a Južni Sudan, Centralnoafričkoj Republici, Mozambik i Mali postale su težište širenja Ruskog uticaja u vječno ratom zahvaćenom Afričkom kontinentu. Brutalnost Wagnera u akcijama poduzetim na Afričkom kontinentu prema navodima preživjelih je nemjerljiva sa dešavanjima u

⁵⁹ <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/band-brothers-wagner-group-and-russian-state>

kojim su se do tada susretali. Ova organizacija “može se promatrati kao instrument vanjske politike Ruske Federacije. Radna udaljenost skupine proteže se između ostalog preko Sudana, Libije, Srednjoafričke Republike i Sirije. Wagner organizacija već je ranije bila sankcionirana od strane Ministarstva financija Sjedinjenih Američkih Država zbog njihovih akcija u Siriji, a Agencija za internetska istraživanja, ovu organizaciju smatra, odgovornom za pokušaje miješanja u izbore u SAD-u 2016. godine.”⁶⁰

Tokom Venecuelanske predsjedničke krize, pripadnici Wagner grupe osiguravali su predsjednika Venecuele Nikolasa Madura. Wagner izvodi operacije duž kompletnog Dombaskog fronta, od Bakhmuta do Mariupola. Ruska privatna vojna kompanija Wagner pažnju svjetske javnosti privukla je 2014. godine tokom rata u Ukrajini, kada je podržavala proruske separatiste u sukobu na istoku zemlje, što i danas čini težišnu aktivnost ove grupe.

5.8. Prednosti i nedostaci privatnih vojnih kompanija

Prednosti privatnih vojnih kompanija:

Privatne vojne kompanije su fleksibilne i imaju mogućnost brzog izvršenja zahtjevanih vojnih i borbenih operacija. Mogu se angažovati jako brzo, obzirom da nema potrebe za birokratskim i administrativnim procedurama za mobilizaciju. Mogu brzo da obezbijede kapacitete za povećanje snaga, te da u kratkom vremenskom periodu premjeste svoje snage sa jedne lokacije na drugu. A po zavšetku zadataka, istom brzinom se povlače i demobilisu svoje osoblje.

Upotreba privatnih vojnih kompanija za logističke zadatke koji ne zahtjevanju posebne vojne vještine može rasteretiti državne vojne snage i omogućiti veći broj pripadnika koji će učestvovati u vojnim misijama i operacijama borbe protiv terorizma.

Mogu obezbijediti specijalizovane snage. Obzirom da imaju svoje baze podataka u kojima su uglavnom bivši pripadnici vojnih i policijskih snaga, mogu zaposliti kadrove sa tačno određenim

⁶⁰ CNN, Russian mercenaries fight shadowy battle in gas-rich Mozambique, <https://edition.cnn.com/2019/11/29/africa/russian-mercenaries-mozambique-intl/index.html>

iskustovom, znanjem i vještinama, u pogledu stručnosti u nekoj specifičnoj oblasti. Također, mogu regrutovati svoje kadrove iz različitih zemalja, dakle na međunarodnom nivou.

Angažovanje privatnih vojnih kompanija je ekonomičnije, ali samo u nekim oblastima. Razlog tome je, između ostalog, što je moguće uraditi veći posao sa manjim brojem vojnika. Iako imaju veća primanja od aktivnih vojnika, aktivno osoblje ima mnoge druge beneficije pored plate. Mada, u određenim okolnostima, odnosno pri izvršenju određenih operacija, angažovanje privatnih vojnih kompanija može biti i skuplje od državnih oružanih snaga kada se zahtjeva visok nivo usluga ili kada postoji visok nivo opasnosti za njihovo izvršenje.

Nedostaci privatnih vojnih kompanija:

Pouzdanost privatnih vojnih kompanija je upitna. Postavlja se pitanje koliko su pripadnici spremni rizikovati u slučaju kada njihov posao zahtjeva angažman u visko rizičnim operacijama. Tako je npr. u nekim izvještajima iz Iraka iz 2003. godine stoji da su se desili problemi sa snadbijevanjem jer se pripadnici privatne vojne kompanije koja je angažovana za logističke usluge nisu pojavljivali.

U slučaju potrebe za promjenama pravila angažovanja koja su utvrđena ugovorom, ne postoji transparentan lanac komandovanja, već promjene zahtjevaju angažovanje službenika za ugovaranje. Također, nepostojanje transparentnosti koji karakterizira privatne vojne kompanije, predstavlja jednu od poteškoća za učinkovit i iskren proces razmjene informacija za državu i međunarodne institucije.

Pravni status pripadnika privatnih vojnih kompanija je često nejasan, kao i mehanizmi kojima se ostvaruju njihova prava i odgovornosti. Kada osoblje privatne vojne kompanije prekrši zakon, često je nejasno kako i gdje ih pozvati na odgovornost. Tako su npr. pripadnici DynCorp privatne vojne kompanije prosto otpušteni nakon što su dovedeni u vezu sa slučajevima trgovine ljudima na našim prostorima.

U slučaju kada vlada angažuje privatnu vojnu kompanija, cijeli proces nije toliko transparentan za javnost, što može dovesti do korištenja njihovih resursa za potrebe ciljeva koje javnost uopšte ne opravdava.

Privatne vojne kompanije predstavljaju rizik za državne vojne institucije, obzirom da regrutuju njihove pripadnike, a uz to preuzimanjem njihovih zadataka, ti zadaci gube svoj ekskluzivni nacionalni karakter.

RUF (Pravila upotrebe sile) propisuje da je osoblje privatnog obezbjeđenja ovlašteno koristiti smrtonosnu silu samo kada je to neophodno u: samoodbrani, odbrani objekata/lica kako je navedeno u njihovom ugovoru; sprječavanje po život opasnih djela usmjerenih protiv civilnog stanovništva; ili odbranu imovine koju je odobrila Koalicija navedena u njihovom ugovoru.

Mnogo je primjera gdje zaposleni u privatnim vojnim kompanijama ne obraćaju dovoljno pažnje na RUF. U Iraku, Aegis zaštitari navodno su bili umiješani u pucnjavu iz pratnje konvoja vozila; Zaposleni Zapata Engineering su zadržani od strane pripadnika američkih oružanih snaga zbog pucanja na osmatračnicu marinaca; Triple Canopy izvođači su bili otpušteni zbog pucnjave na civile „iz zabave“; u Afganistanu, naoružani stražari zaposleni u ISAF-u optuženi su za ubistvo šefa lokalne policije itd.

ZAKLJUČAK

Mnoge usluge koje privatne vojne kompanije nude dugo su bile isključivo u domenu država, međutim posljednje dvije decenije govore da su brojni međunarodni akteri već odabrali ovakve kompanije kao najefikasnije rješenje svog sigurnosnog pitanja, te da su se pokazale kao važan akter u ratnim i konfliktnim zonama širom svijeta. Privatne vojne kompanije postale su jedan od glavnih globalnih igrača međunarodne sigurnosne strukture i privukle medijsku i akademsku pažnju, posebno nakon njihovog učešća u međunarodnim intervencijama u Afganistanu 2001. i Iraku 2003. godine.

Veoma bitno pitanje u istraživanju ovakvih kompanija jeste da li njihovo angažovanje utiče na odnose između samih država, njihovih građana i legitimnih pripadnika državnih oružanih snaga, također, kako utiče na odnose između privatnih vojnih kompanija i države, zakona i regulative.

Zahvaljujući privatnim vojnim kompanijama koje pružaju svoje usluge na različitim geografskim lokacijama i političkim odnosima, gdje su se odvijali građanski ratovi, vojni sukobi, državni udari, kao i aktivnosti terorističkih organizacija, okončani su brojni sukobi, terorističke aktivnosti i spriječene potencijalne katastrofe. Na područjima, odnosno u zemljama u kojima su angažovane privatne vojne kompanije, neki autori navode da sigurnost sve više postaje privatno, a ne javno dobro. Ovakva vrsta angažovanja može poboljšati sigurnost određenih pojedinaca, ali sa druge strane može nanijeti štetu, široko shvaćenom pojmu zaštite društva u cjelini.

Međutim, angažovanje privatnih vojnih kompanija poput Executive Outcomesa koji djeluje u Angoli i Sierra Leoneu, pokazalo je da pobjeda u oružanim sukobima i doprinos u obučavanju i pomaganju legitimne vojne sile, ne znači nužno izgradnju stabilnog i dugoročnog mira. Pored pružanja usluga u vojnim sukobima, logističkih i sigurnosnih usluga, učešća u humanitarnim operacijama, postoji i tamna strana privatnih vojnih kompanija koja se očituje bavljenjem kriminalnim radnjama za koje su rijetko kada sudski proceuirani i okrivljeni izvršiooci istih. Razlog tome je nepotpuna regulativa u pogledu regulisanja djelovanja i pravila angažovanja privatnih vojnih kompanija.

Učešće privatnih vojnih kompanija u operacijama podrške miru i antiterorističkim intervencijama dovodi do slabljenja državnih institucija koje treba da budu garant nacionalne sigurnosti. U

pojednim slučajevima može doći do sukoba interesa između privatnih vojnih kompanija i države domaćina koja koristi usluge istih. Obje strane imaju zajednički kratkoročni cilj, ali dugoročno njihovi interesi i ciljevi su različiti. Osnovni motiv privatnih vojnih kompanija je širenje poslovanja i ostvarivanje što veće ekonomske dobiti, zbog čega postoji mogućnost izazivanja vještačkih kriza i nestabilnosti kako bi se stvorilo tržište za njihove usluge. S druge strane cilj državnih vlada i međunarodnih organizacija je očuvanje dugoročnog mira i stabilizacija zemalja.

U radu je navedeno nekoliko primjera gdje su pripadnici vojnih kompanija zloupotrijebili svoj angažman kako bi ostvarili svoje ciljeve i stekli finansijsku korist, kao što je bilo slučaj sa gdje su privatne vojne kompanije angažovane sa ciljem suzbijanja kriminalnih radnji, a na kraju se ispostavilo da su i sami njihovi pripadnici bili umješani u krijumčarenje droge i druge oblike kriminala.

Mnogi kritičari trenutnog globalnog poretka smatraju da SAD koriste borbu protiv terorizma i da privatne vojne kompanije služe američkim političkim i ekonomskim interesima. Područje Bliskog istoka je bilo vrlo nestabilno zbog aktivnosti terorističkih organizacija. Obzirom da je to najvažnija geopolitičko energetska regija ne čudi činjenica da su SAD angažovale privatne vojne kompanije kako bi povećale sigurnost na ovim prostorima. Oslanjale su se na rad privatnih vojnih kompanija u različitim segmentima, više nego u bilo kojem ratu prije. Ipak nakon svih izvedenih operacija nije uspostavljena odgovarajuća stabilnost i sigurnost, ali s druge strane vojnim aktivnostima i pod izgovorom rata protiv terorizma, SAD su stavile pod kontrolu skoro polovinu zaliha i tokova naftnih derivata.

Na osnovu navedenih primjera dokazane su tvrdnje navedene kroz hipoteze na početku rada. Privatne vojne kompanije najčešće su angažovane u nestabilnim zemljama. Njihovi pripadnici često zloupotrebljavaju svoju poziciju i učestvovali su u mnogim kriminalnim radnjama, iako su angažovani da spriječe iste. Države poput SAD i Rusije finansirale su rad privatnih vojnih kompanija sa ciljem borbe protiv terorizma, dok su s druge strane na taj način zauzele stratešku nadmoć i kontrolu nad naftnim derivatima.

Uprkos svim nedostacima i posljedicama anagažovanja privatnih vojnih kompanija, trendovi i istraživanja predviđaju da će njihova upotreba postati redovna praksa. Smatra se da će preuzeti primat posebno u nerazvijenim i sigurnosno nestabilnim zemljama u oblastima obuke vojske i

policije, logističkih usluga, obavještajnih usluga, te da će ih angažovati velike naftne i rudarske korporacije koje posluju na području navedenih zemalja. Zahvaljujući velikim prilivima finansijskih sredstava privatne vojne kompanije imaju mogućnost da investiraju u napredne informacione tehnologije i naoružanje, te njihove metode rada postaju sve sofisticiranije. Jedan od primjera koji ide u prilog navedenim predviđanjima su planovi za osnivanje novih privatnih vojnih kompanija koji su nedavno uslijedili kao posljedica Ruske invazije na Ukrajinu.

LITERATURA

1. Adebajo, Adekeye; Chandra Lekha Sriram, Messiahs or Mercenaries? The Future of International Private Military Services, International Peacekeeping, London, 2000.
2. Alispahić, Bakir, Terorizam: Šta je to?, Sarajevo, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2007.
3. Avant, Deborah, The Market for Force; The Consequences of Privatizing Security. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
4. Azinović, Vlado, Uvod u studije terorizma, Sarajevo, 2012.
5. Bilandžić, Mirko, Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma, Plejada, Zagreb, 2010.
6. Bourne, Mike, Security Sector Reform and the Challenges and Opportunities of the Privatisation of Security, u: Lilly, D., von Tangen Page, M. (ur.), Security Sector Reform: The Challenges and Opportunities of the Privatisation of Security, Security and Peacebuilding Programme. International Alert, London, 2002.
7. Buzan, Barry, People, States and Fear. an Agenda for International Security Studies in the Post-cold war era. Colorado: Lynne Rienner Publisher, Boulder, 1991.
8. Buzan, Barry; Hansen, Lene, Evolution of International Security Studies. Cambridge University Press, Cambridge UK, 2009.
9. Chaloka, Beyani; Damian, Lilly, Regulating private military companies options for the UK Government, London, 2001.
10. Cvjetković, Branko, Terorizam- sredstva i posljedice, Split, Kupola Laus, 2002.
11. Duraković, Adnan, Plaćenici, privatne vojne kompanije i njihov tretman u međunarodnom pravu.
12. Grizold, Anton, The concept of National security in the contemporary world, International Journal World Peace 11, 1994.
13. Grizold, Anton; Čehulić, Lidija, Međunarodna sigurnost i NATO u novom svjetskom poretu, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2006.
14. Harmon, Christopher C, Terorizam danas, Zagreb, Golden marketing, 2002.
15. Hrabar, Sandra, Politički terorizam i ekstremizam u Zapadnoj Evropi u drugoj polovini 20. stoljeća, Sveučilište u Zadru, Zadar

16. Loader, Ian; Walker Neil, Civilizing Security, Cambridge University Press, 2007, New York
17. Mikac, Robert, Fenomen Privatnih vojnih organizacija: Nezaobilazne komponente u sukobima 21. stoljeća
18. Milošević, Nenad; Jukić, Jadranko, Privatne vojne i bezbjedonosne kompanije-zakonske, moralne i društvene implikacije, Vojna akademija, Beograd, 2017.
19. Pavlović, Krešimir, Privatizacija državnih vojnih funkcija – primjer američkog Blackwatera, 2009.
20. Schmid, Alex; Jongman Albert, Political terrorism: A New Guide to Actors, Autors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature, New Brunswick, NJ:Transaction Books, 1988
21. Simeunović, Dragan, Terorizam, opšti deo, Pravni fakultet, Beograd, 2009.
22. Singer, Peter, Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry. Ithaca: Cornell University Press, 2004.
23. Smerić, Tomislav; Sabol, Gabrijela, Privatne vojne kompanije, vojno poduzetništvo na početku dvadeset prvog stoljeća
24. Smith, Eugene, The New Condottieri and US Policy: The Privatization of Conflict and Its Implications. Parameters, US Army War College, Carlisle, Pennsylvania, 2003.
25. Put u partnerstvo za mir; Izvještaj komisije za reformu u oblasti odbrane; Bosna i Hercegovina, 2003.
26. <http://www.fbi.publish/terror/terrusa.html>
27. http://ipf.rs/terorizam-kao-pretnja-globalnoj-bezbednosti-2/#_Toc438335497
28. <https://hrvatski-vojniki.hr/terorizam-i-povijest-terorizma/>
29. <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/fight-against-terrorism/terrorist-list/#terrorists>
30. <https://www.worlddata.info/terrorism/groups.php>
31. <https://www.consilium.europa.eu/en/eu-response-to-terrorism/>
32. <http://www.centarabezbednost.org/terorizam-osnove-i-nastanak/>
33. http://ipf.rs/terorizam-kao-pretnja-globalnoj-bezbednosti-2/#_Toc438335497
34. <https://net.hr/danas/svijet/popis-najopasnijih-teroristickih-grupa-u-svijetu-6f5bd156-b1c3-11eb-b607-0242ac130039>

35. <https://balkans.aljazeera.net/teme/2019/3/23/anatomija-isil-nastanak-rast-i-pad>
36. <https://atlantskainicijativa.org/intervju-profesor-fakulteta-politickih-nauka-u-sarajevu-vlado-azinovic-kada-pogledate-sta-se-dogada-u-svijetu-muslim-da-imamo-razloga-za-zabrinutost-i-strah/>
37. <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/islamic-state>
38. https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/sigurnost_obrana/21.pdf
39. [file:///C:/Users/user/Downloads/1061172.Fenomen_privatnih_vojnih_organizacija_nezao_bilazne_komponente_u_sukobima_21._stoljea%20\(8\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/1061172.Fenomen_privatnih_vojnih_organizacija_nezao_bilazne_komponente_u_sukobima_21._stoljea%20(8).pdf)
40. <https://www.vreme.com/svet/ekspanzija-privatnih-vojski/>
41. https://brill.com/view/journals/hjd/12/1/article-p27_2.xml?language=en
42. http://www.motherjones.com/news/feature/2003/05/ma_365_01.html
43. <https://www.vreme.com/svet/ekspanzija-privatnih-vojski/>
44. <https://archive.globalpolicy.org/pmscs/contractor-misconduct-and-abuse.html>
45. <https://www.e-ir.info/2011/09/14/outourcing-the-war-on-terror-the-use-of-private-military-and-security-companies-after-911>
46. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Mercenaries/WG/ImmigrationAndBorder/swed-burland-submission.pdf>
47. <https://thesecuritydistillery.org/all-articles/market-for-force-the-emerging-role-of-private-military-and-security-companies-in-contemporary-conflicts>
48. <https://www.themoscowtimes.com/2019/10/31/7-kremlin-linked-mercenaries-killed-in-mozambique-in-october-sources-a67996>
49. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/03/mozambique-civilians-killed-as-war-crimes-committed-by-armed-group-government-forces-and-private-military-contractors-new-report>
50. <https://www.stripes.com/episode-3-the-beginnings-of-blackwater-and-how-it-forever-changed-us-policy-1.573420>
51. <https://steemit.com/pizzagate/@v4vapid/shady-in-haiti-dyncorp-infiltration-of-haitian-police-forces>
52. <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/band-brothers-wagner-group-and-russian-state>

53. <https://edition.cnn.com/2019/11/29/africa/russian-mercenaries-mozambique-intl/index.html>
54. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/MercenarismandPrivateMilitarySecurityCompanies.pdf>

FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA

Obrazac AR

UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
IZJAVA o autentičnosti radova

Stranica **70** od **71**

Naziv odsjeka i/ili katedre: SIGORNOSNE I MIROVNE STUDIJE

Predmet: Terorizam i političko nasilje

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Amer Hadžović

Naslov rada: Privatne vojne kompanije u borbi protiv terorizma i njihov značaj u nacionalnoj i međunarodnoj sigurnosti

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 69

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis

